УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ТА НАРОДОЗНАВСТВО НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

Івано-Франківськ
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ЛАБОРАТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ

УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ТА НАРОДОЗНАВСТВО НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

29 жовтня 2021 року

Друга учнівська наукова конференція з етнопедагогіки
в Івано-Франківській області

Івано-Франківськ
2023

УДК 37:[39(=161.2):316.7](477.86)(082)
Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри: матеріали Другої учнівської наукової конференції з етнопедагогіки (29 жовтня 2021 року) / авторка ідеї та упорядниця Л. Максим'як. Івано-Франківськ: Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти; Науково-дослідний інституту українознавства МОН України, 2023, 83 с.

До збірника увійшли тези доповідей, подані учасниками та учасницями Другої учнівської наукової конференції з етнопедагогіки в Івано-Франківської області "УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ТА НАРОДОЗНАВСТВО НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ" (29 жовтня 2021 року).

Рецензенти:
Олена Газізова, кандидатка історичних наук, завідувачка відділу українознавства у науково-освітньому просторі Науково-дослідного інституту українознавства;
Людмила Сорочук, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу українознавства у науково-освітньому просторі Науково-дослідного інституту українознавства;
Світлана Бойко, кандидатка філософських наук, завідувачка сектору авторського педагогічного новаторства відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи "Інституту модернізації змісту освіти".
Оксана Тебешевська, вчителька української мови та літератури, заслужена вчителька України, членкиня Національної спілки письменників України та Національної спілки краєзнавців України, депутатка Івано-Франківської обласної ради.

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України (протокол № 8 від 05 жовтня 2023 року).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів несуть відповідальність автори.

У збірнику розкрито широке коло питань етнопедагогіки та народознавства на теренах Прикарпаття. Розглянуто науково-освітній та соціокультурний виміри етнопедагогічних і народознавчих знань. Авторами порушено науковий дискурс щодо засобів народознавства, українознавства та етнопедагогіки: рідної мови, історії, фольклору, міфології та символів, народного мистецтва, культурної спадщини, національних традицій, звичаїв та обрядів, як основи національного виховання та маркерів національної ідентичності українського народу; етнічних особливостей побуту та культури етнографічних груп українців: бойків, гуцулів, лемків, ополян, покутян. Частина публікацій присвячена дослідженню місця та ролі релігії, церкви у вихованні дітей та молоді. Автори збірника порушують питання самоідентифікації, національної ідентичності, культурного розмаїття, як частини нематеріальної культурної спадщини Прикарпаття. Зокрема, вони досліджують культурну спадщину (дерев'яну сакральну архітектуру) на етнічних українських землях. У збірнику проаналізовано діяльність визначних постатей української етнопедагогіки, народної педагогіки, українознавства, гуцульщинознавства та їх внеску в розвиток освіти, науки та культури на теренах Прикарпаття.

Мова видання: українська.

Авторка ідеї та упорядниця: *Лідія Максим'як, кандидатка наук з державного управління, методистка лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки Івано-Франківського ОІППО.*

Адреса установи: Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, пл. Міцкевича, 3, Івано-Франківськ, Україна, 76018
Тел.: (0342) 53 -24 – 93
E-mail: mail@oippo.if.ua
Сайт: https://www.ippo.if.ua/

© Автори, 2023
© Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2023
© Науково-дослідний інститут українознавства МОН України, 2023

ЗМІСТ

І. ЦІННОСТІ ТА ЗАСОБИ НАРОДОЗНАВСТВА, УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ

РІЗДВЯНІ «ПЛЯСАНКИ»
Андріана Михайлюк, учениця 8-А класу,
Мар'яна Михайлюк, учитель історії, Замулинецький ліцей Матеївецької сільської ради Івано-Франківської області…… 6

КОЛИСКОВІ ПІСНІ – ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАШОГО НАРОДУ
Анна Лемешко, учениця 11 класу,
Уляна Мартинюк, учитель української мови та літератури, зарубіжної літератури, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Гутівський ліцей Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області…… 11

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ
Вікторія Венгрин, учениця 10 класу,
Мар'яна Дроздюк, учитель історії Гутівський ліцей Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області…… 18

КРАЙ НАД БИСТРИЦЕЮ: ТОПОНІМІЯ ГУЦУЛЬЩИНИ І ПОКУТТЯ ЯК НЕПОВТОРНІ СКЛАДОВІ ІСТОРІЇ НАШОГО КРАЮ
Кепещук Софія, учениця 11 класу,
Половко Тетяна, вчитель історії Надвірнянський ліцей "Престиж" Надвірнянської міської ради Івано-Франківської області……..…... 23

ІІ. ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУ ТА КУЛЬТУРИ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП УКРАЇНЦІВ: БОЙКІВ, ГУЦУЛІВ, ЛЕМКІВ, ОПОЛЯН, ПОКУТЯН

ЕЛЕМЕНТИ ЯЗИЧНИЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В КУЛЬТУРІ ГУЦУЛІВ
Солтанюк Наталія, учениця 9 класу,
Федірко Ігор, учитель образотворчого мистецтва, трудового навчання Вербовецька гімназія Косівського району Івано-Франківської області……..….. 28

НАРОДНІ ЗНАННЯ ТА ВІРУВАННЯ ГУЦУЛІВ ПРО НЕБЕСНІ СВІТИЛА: СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ

Тетяна Фединяк, учениця 10 класу, Владислав Яцків, учень 10 класу, Василь Стефуняк, учень 11 класу Дзвиняцький ліцей Дзвиняцької сільської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області……. 31

ІІІ. МІСЦЕ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЇ, ЦЕРКВИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ (1303-1347): ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, ЗАНЕПАД

Володимир Фур'єр, учень 9-А класу,

Галина Воробчак, учитель історії, основ християнської етики Галицький ліцей імені Ярослава Осмомисла Галицької міської ради Івано-Франківської області……...…. 36

IV. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА (ДЕРЕВ'ЯНА САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА) НА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ДЕРЕВ'ЯНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ПРИКАРПАТТЯ У СПИСКУ ЮНЕСКО

Тетяна Дворська, учениця 11 класу,

Людмила Маціборська, учитель української мови та літератури Угринівський ліцей Угринівської сільської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області……..…….43

ДУХОВНІ СВЯТИНІ СЕЛА ГУТА

Владислав Степанюк, учень 9 класу

Ігор Панько, вчитель історії, керівник гуртка «Джура» Гутівського ліцею Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області……..……..…….48

V. ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ, НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ, УКРАЇНОЗНАВСТВА, ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА ЇХ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ

ТВОРЧІСТЬ ЯРОСЛАВА ЯРОША КРІЗЬ ПРИЗМУ РОБОТИ ШКІЛЬНОГО КЛУБУ «КРАЄЗНАВЕЦЬ»

Васильчук Вікторія, учениця 11 класу,

Наталія Чорнокожа, учитель української мови і літератури Коломийського ліцею № 8 Коломийської міської ради Івано-Франківської області……..… 53

СТОРІНКИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ФОЛЬКЛОРИСТА ТА ЕТНОГРАФА БОГДАНА ЗАКЛИНСЬКОГО

Сніжана Ткачик, учениця 10 класу,

Ірина Садула, учитель української мови та літератури, Угринівський ліцей Угринівської сільської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області…….. 59

НАРОДНЕ ЯК СВІТОГЛЯДНЕ У ТВОРЧОСТІ МІЛІЦИ СИМАШКЕВИЧ

Софія Губаль, учениця 10-В класу,

Світлана Синяк, учитель української мови та літератури Ліцей № 5 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області…… 66

ПІСЛЯСЛОВО

СЛОВО ПРО ПЕТРА ЛОСЮКА – ЗАЧИНАТЕЛЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕТНОШКОЛИ ТА ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА

Лідія Максим’як, кандидат наук з державного управління, методист лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти……70

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ…….. 79

І. ЦІННОСТІ І ЗАСОБИ НАРОДОЗНАВСТВА, УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ

РІЗДВЯНІ «ПЛЯСАНКИ»

Андріана Михайлюк,
Мар'яна Михайлюк

Summary. *To keep warm, koliadnyky danced (pliasaly) singing folk songs. Such songs were performed near the host's house.*

Keywords*: During Christmas (Rizdviana koliada) performed "pliasanky"*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

За результатами узагальнених досліджень було з'ясовано, що українські календарно-побутові звичаї та обряди пройшли складний і тривалий шлях розвитку. Таку назву вони отримали через зв'язок з календарними циклами (взимку, навесні, влітку, восени), від яких безпосередньо залежав побут наших предків.

Під час дослідження значна увага була сконцентрована на вивчення питання, яке стосувалося саме процесу здійснення різдвяної коляди.

На Різдвяні свята, крім дітей, як геть стемніє, ходили колядувати і парубки з дівчатами. Одночасно з колядою молодь виконувала «плясанки» – жартівливо-побутові пісні, які ще й супроводжувалися рухами, щоб зігрітися у морозяну погоду. Їх молодь виконувала дорогою від хати до хати, а також на подвір'ї у господарів.

Дослідницька робота спрямована на збір та запис «плясанок», вивчення їх мотивів.

Основні матеріали дослідження.

Тематика записаних «плясанок» або переспівів.

1. Такий переспів виконували, ідучи дорогою до дівчини, котра була заручена і готувалася до весілля:

Ой поплив, поплив качур водою,

В нього затичка за головою.

Ой, ти затичко, затиченая,

Ой, ти дівчино, зарученая.

Заручивим ті в півтора року,

Щоб не знали вороги збоку.

Якби узнали, розщебетали,

Ми би з дівчинов щастя не мали.

2. З такими словами колядники зверталися до ґаздів, які не відразу виносили коляду:

Ой, давай, давай, що маєш дати,

Не маєш дати – кочергов з хати.

То кочергою, то лопатою,

То дівчиною, кострубатою.

3. Коли в сім'ї керівну роль виконувала жінка, а чоловік затримувався у шинку, виконувалася така жартівлива "плясанка":

Ой, била баба діда лозою,

Що ся не вернув борзо з водою,

Якби не плоти, не перелази,

Дід би ся вернув зо штири рази.

Ой, била баба діда лозівков,

Що ся не вернув борзо з горівков,

Якби не плоти, не перелази,

Дід би ся вернув зо штири рази.

4. Колядувати дорогою вважалося святотатством, тому молодь виконувала жартівливі пісні:

Ой, по-під, по-під пень, по-під колоду

Скочила дівчина по шию в воду.

Зачекай дівчино, тай не тописи,

Скажи нам правду, з ким ти любишси?

Люблю я медок, бо солоденький,

Люблю я хлопця, бо молоденький.

5. Коли у сім'ї хворіла господиня, то для підтримки і швидкого одужання виконували переспів:

Ой, на клиночку
Гроші в збаночку.
Нікому встати,
Нам гроші дати.
Коби нам ненька,
Тай здоровенька,
Буде грошиків
Повна машенька (торбина).

6. Для дівчини, яка ще не зустрічалася з хлопцем на подвір'ї виконували таку "плясанку":

Не тепер-тепер
По гриби ходіт.
Восени, восени,
Коли си роде.
Не з міхом, не з міхом,
Але з камінем
Не сама дівчина,
Але з легінем!

7. Парубки виконували "плясанку" для неодруженої дівчини:

Ой, пляшу, пляшу, по землі лажу,
Схилися дівчино, щось Тобі скажу.
Бери подушечку, підем під грушечку,
Будемо спати – грушки збирати.
Назбирав яблук, назбирав грушок,
Назбирав дівчині повен фартушок.

Ой, пляшу, пляшу, знаю до кого,
Дасть мені газда пів золотого.

Ой, мало, мало – на цім не стало…

Ой, скачу, скачу, бо гроші бачу.

8. Окремо виконувалася плясанка в подвір'ї хрещних батьків:

До батька, до батька, до батька ледом.

У батька горівка солодка з медом.

Ой, батьку, батьку, що ви робили,

Чим ви горілку засолодили?

В вишневім саді биндіка вбили –

Сім літр горілки засолодили.

9. Більшість "плясанок" співали йдучи дорогою від хати до хати:

Ой, плісав, плісав – нічо не дістав,

Прийшов додому – ліг у солому.

Ой, плешу, плешу – по землі лажу,

Схилися дівчино, щось тобі скажу.

Ой, плішу, плішу – по землі лажу

Скажи дівчино, з ким ти любишся?

Ой, люблю медок, бо солоденький,

Люблю легеня, бо молоденький.

Ой, тупа дирки – в чоботах дирки,

Швець ся регоче – шити не хоче.

Ой, шевче, шевче – лихо те в серці,

За ці прищіпці – колька в печінки.

Ой, гила-гила, білії гуси,

Не каламутіть воду Марусі.

Маруся прала, полебедила,

Свої свекрусі не догодила.

Ой, гила-гила, гусоньки, на став,

Зіс добре дівчинов, бо я ще не спав.

Ой, не спав, не спав – не буду спати,

За годиночку треба вставати.

Висновки.

Звичаї українського народу передусім пов’язані з традиційним світоглядом, який складався протягом багатьох століть і зберіг чимало ознак дохристиянських вірувань. Із зібраних усних історичних джерел, які надали старожили села, вдалося з’ясувати і зрозуміти значення слова «плясанка». Дослідили та записали мотиви плясанок (переспівів). Це ще одна досліджена сторінка з життя моєї громади.

Список використаної літератури

1. Спогади старожилів села:

   Дмитерко Василина Олексіївна (1937 р. н.)

   Захарук Анна Миколаївна (1939 р. н.)

   Коризма Софія Іванівна (1945 р .н.)

   Луканюк Ганна Миколаївна (1937 р. н.)

   Чернецька Ярослава Дмитрівна (1958 р. н.)

   Василевич Марія Іванівна (1950 р. н.)

2. Різдвяні "плясанки". Режим доступу: https://youtu.be/2Gx7-XXpVKI

КОЛИСКОВІ ПІСНІ – ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАШОГО НАРОДУ

Анна Лемешко,

Уляна Мартинюк

Summary. *Research presents the lullabies of the village of Guta, explains these themes, features of artistic language, analyzes the reproduction of the historical memory and social processes in the lullabies.*

Keywords: *Lullabies, historical memory, traditions, manners, social processes.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

За результатами узагальнених досліджень зібрано й систематизовано краєзнавчий матеріал, пов'язаний із народженням дитини: народні звичаї і традиції, вірування і забобони, замовляння і колискові пісні. Проаналізовано тематику колисанок на предмет відображення в них історичних і суспільних процесів нашого народу.

Об'єкт дослідження: вірування і уявлення наших предків.

Предмет дослідження: колискові пісні нашої місцевості, зібрані і записані гуртківцями; рукописна збірка «Колискові пісні села Гута» (видання 1993 року).

Основні матеріали дослідження.

Що ж таке колискова? Це частинка маминої душі, її переживання за долю своєї дитини, її віра у щасливе майбутнє, її звернення до вищих сил про опіку над її немовлям… Цей перелік можна продовжувати до безкінечності. А як інтерпретують цей термін науковці, психологи чи відомі люди ми спробували проаналізувати в розділі пропонованого дослідження.

М. Лановик та З. Лановик, наприклад, дають таке визначення колисанок: ***«Колискова пісня*** – ліричний пісенний твір, який виконується матір'ю (рідше батьком чи іншим членом родини) над колискою дитини для того, щоб її приспати» [4, с. 567]. Вона вирізняється особливо уповільненим ритмом виконання, пестливою лексикою.

А. Волков зазначає: «Колискові пісні (колисанки) – жанр народної лірики, специфічний зміст і форма якого функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці» [6, с. 255].

Н. Сивачук до основних функцій колискових пісень відносить практично-побутову, пізнавальну, емоційну, психотерапевтичну, морально-етичну та функцію формування естетичного чуття [1, с. 35].

Специфічною рисою колисанок є наявність характерних заспівів, приспівів, що являють собою ритмічне повторення певних слів чи звуків, своєрідних звертань. Найпоширенішими в українських колискових виявляються різноманітні варіації слова «люлі». Цей заспів (чи його численні похідні – «люлесі», «люлечки», «люлята» та ін.), а також розспівувані в такт гойдання колиски «а-а-а», рідше «баю-баю», часто становлять його необхідну організуючу частину і пов’язані з першим рядком [1, с. 37].

Материнська пісня розповідає і про справжнє життя, яке її оточує, предмети, явища, живі істоти, про основні закони та норми, що панують в ньому. Як справедливо зазначає С. Єрмоленко, «колискова пісня призвичаює дітей до навколишнього світу – до побуту. Вони вчаться через оспівуванні образи уявляти й свою участь у житті дорослих» [2, с. 134].

Леся Бонковська, заслужена артистка України, в інтерв’ю на радіо «Свобода» прокоментувала значення колискової у житті людини: «Я сприймаю колискову, як перше духовне причастя дитини, яка прийшла на світ. Це знайомство з тим родом, від якого вона походить, це перше, нехай це смішно про новонароджену дитину говорити, але справді, це певне ознайомлення з національною приналежністю дитини, яка народилася. Це материнський голос, це певне заспокоєння і виховання й духовний вплив на дитину… Потім ми охрещуємо дитину в церкві, а це перше духовне хрещення – через спілкування з матір’ю відразу ж після народження, через слово, через пісню» [7].

Колискові пісні – жанр, який має чітко визначену конкретну функцію: заспокоїти та приспати дитину.

Ефект заколисування, одноманітний ритм виконання пісні, підсилюється гойданням дитини в колисці.

Що ж до останньої, то її, як стверджують старожили, найчастіше робили із дуба (щоб дитина була міцною і здоровою, як дуб):

Колиска із дуба,

Колишиться в колисоньці

Дитинонька люба…

Основними мотивами колискових пісень нашої місцевості є:

- закликання чи запрошення сну до дитини:

Спи, дитиночко, засни,

Очка зажмури,

Над тобою твоя мати

Шепче молитви…

- через образи птахів (голуба, зозулі) приспати дитину надворі, бо, за народними уявленнями, сон на свіжому повітрі – духовне очищення:

Йой-ну люлі-люлі,

Налетіли гулі,

Стали собі воркотати,

Дитиноньку колихати…

- використання у піснях магічної сили трав (рути, м’яти, хрещатого барвінку, калини), у яких дитину купали перед сном, щоб він був міцнішим та здоровішим:

Ой ,повішу колисоньку

Та й біля калини,

Щоби спала, не плакала

Маленька дитина…

- заклик - звернення до сил природи:

Будуть вітри повівати,

Колисоньку колихати…

Дощик дрібний буде йти,

Личко умивати,

Ясне сонце буде гріти,

Личко утирати…

- програмування на здоров’я і довге життя:

Коби спала, не плакала,

Ніщо не боліло:

Ні рученьки, ні ноженьки,

Ні білеє тіло…

- прохання у небесних сил про допомогу:

Буде Господь колисати,

Ангели співати,

А дитинка малесенька

Буде файно спати…

- виховання любові до батьків, до старших, прищеплення почуття вдячності і синівського обов'язку:

Ой, спи, сину, рости, сину,

Абис великий виріс.

Абис мамці дровець уніс

Та водиці виніс…

Або інший варіант:

… а дулечка буде цвисти,

А дульки падати,

А дитинка, як виросте,

Побігне зривати.

Принесе своїй матусі,

Буде дарувати…

Колискові пісні – це твори, у центрі яких не стільки сама дитина, а магічна дія слова на її ріст, здоров'я, щастя, світ, у якому вона живе – її дім, родина.

У деяких записаних колискових порушено соціальні питання:

1) кріпацтва і панщини:

Ой, спи, дитя, без сповиття,

Доки мати з поля прийде.

Будуть вітри прилітати

Та й дитинку колихати.

Будуть пташки щебетати

Та й дитинку присипляти.

А-а-а.

2) відгомін голодомору:

Заколишу, вдома лишу

Дитину маленьку,

Сама піду в чисте поле

Жати пшениченьку.

Я пшеницю буду жати,

В снопики складати,

Дитинонька буде йти,

Колоски збирати.

Буде тоті колосочки,

В пазуху складати.

Сороченька коротенька,

Будуть випадати.

3) матерів-одиначок:

Ой, дитятко, лю-лю

під солодку дулю.

Поки тебе виколишу

Та й сі набідую…

Більшість колискових передбачає їх виконання мамою дитини, але зустрічаються також тексти пісень, які немовляті співає батько (звернення до свого малого сина з побажаннями йому швидко вирости і стати у всьому подібним до батька):

Спи-засни, синочку.

Зробив тато колисочку.

З дуба і модрини.

Спи-засни, маленький,

Татко твій рідненький

З тобою щоднини.

Проаналізувавши колискові пісні рідної місцевості, ми виокремили найхарактерніші риси цього жанру.

Найпоширенішим прийомом є використання різноманітних повторів, від анафори до повторів цілих рядків у вигляді наскрізних рефренів (деякі колисанки побудовані так, що кожен рядок повторюється по два чи більше разів).

Ой, баю-бай, очка закривай,
Бо пора вже спати
Ой, баю-бай, очка закривай,
Сплять усі малята…

Наші предки часто вживали фонетичні ефекти (звуконаслідування – зозулі, котика, голубів), що надають мові мелодійності й ритмізації. Для того, щоб немовля швидше заснуло у піснях звучали заколисувальні вигуки: «баю-баю», «ой люлі-люлечки», «а-а-а».

А-а-а. Котки два.
Сірі-бурі обидва.
Один пішов на миші,
Другий дитиноньку колише.
А-а-а, а-а-а,
Спи, дитинонько мала.

Усі колискові пісні написані у формі діалогу матері, зверненого до дитини, тому не дивно, що в них так багато здрібніло-пестливих форм (дитинонька, колисонька, матіночка тощо).

Висновки.

Магія колискових пісень ще й досі не вивчена до кінця, але старожили стверджують, це не лише певний оберіг, що захищає від злого і охороняє сон немовляти на підсвідомому рівні (материнський голос, ніжна мелодія, коливальні рухи), а й своєрідна «пуповина», яка пов’язує покоління українців, це пульсуюче джерело життя, це генетична пам’ять, своєрідний шифр національної ідентифікації.

У колискових піснях віддзеркалюється духовна краса, яскравий талант, материнська любов українських жінок. Любов не тільки до своїх дітей, а й до

рідної землі, мови. Ця любов зернятками падає у благодатний ґрунт – чисті душі немовлят і проростає паростками добра, людяності, патріотизму, громадянської свідомості.

Список використаної літератури

1. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор: Віршовані жанри / Г. В. Довженок – К.: Наукова думка, 1981. – 272 с.

2. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : Монографія. – К.: НДІУ, 2007. – 444 с.

3. Колискові пісні с. Гута // Рукописна збірочка, укладач – Паперняк О.К. – Гута. – 1993 р.

4. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.

5. Сивачук Н. П. Український дитячий фольклор: Підручник. – К.: Деміург, 2003. – 288 с.

6. Філоненко С. О. Усна народна творчість: навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.

7. Електронний ресурс. Режим доступу: www.radiosvoboda.org. Інтерв'ю «30 хвилин у різних вимірах з Іриною Халупою. Прага. 23 серпня 2003.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Вікторія Венгрин,
Мар'яна Дроздюк

Summary. *Ukrainian, functions of language, education, student youth.*

Keywords: *The article investigates the process of formation in antiquity and in the present, analyzes the effect of preserving the Ukrainian identity*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

За результатами узагальнених досліджень стає очевидним, що проблема формування в учнів національної самосвідомості та національної ідентичності передбачає й формування національних почуттів, поглядів, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій як найголовніших компонентів світогляду громадянина України, що проявляється насамперед в навчально-виховному процесі через уроки історії. В Україні проблема національної ідентичності має свої особливості, зумовлені передусім тривалим періодом бездержавності, перебуванням територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень, тривалою мовно-культурною асиміляцією українського населення. Також особливо хочеться відмітити, щодо сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо формування національної ідентичності учнівської молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну «національний». Протягом двох десятиліть було розроблено низку концепцій, але жодна не була розгорнута і не втілилася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави.

Основні матеріали дослідження.

1. Українська мова – один з основних чинників збереження української ідентичності.

Нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ні сформуватися, ні існувати без спілкування її членів, без збереження ними історичної пам'яті, надбань духовності, самоусвідомлення, без ідентифікації – відчуття

приналежності до цієї спільноти. Універсальним засобом здійснення всього цього є мова.

Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу, вона створена зусиллями багатьох поколінь. Як зазначав Іван Огієнко, «в мови наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання… і поки живе мова – житиме й народ, як національність…».

Функції мови як основного чинника збереження української ідентичності.

Обслуговуючи потреби українського суспільства, мова виконує цілу низку функцій: комунікативну, експресивну, ідентифікаційну, гносеологічну, мислетворчу, естетичну, культуроносну, номінативну тощо.

2. Освіта України – складова національної ідентичності.

Освіта на сучасному етапі є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації-держави, як консолідація суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору України. З-поміж різних чинників національної ідентифікації особлива роль належить історичній пам'яті. Історична пам'ять, як невід'ємна складова ідентифікації особистості, соціальної групи, нації є не лише сумою знань, а постає потужним джерелом ретрансляції історичного досвіду [2, с. 480–482].

Сьогодні перед системою освіти стоїть найважливіше завдання у формуванні національної ідентичності учнівської молоді на уроках історії, у забезпеченні знаннями стосовно історії людства та країни (краю), культури, сфери відносин «людина-держава» та напрацюванні багатокомпонентних механізмів, які не були сталими, а змінювалися впродовж всього життя людини.

2.1. Основні функції національної ідентичності учнів в освітньому просторі.

Слід відзначити й основні функції, які виконує національна ідентичність учнів у загальному освітньому просторі.

По-перше, сприяє формуванню інтелектуального потенціалу, національної свідомості, синтезує, інтегрує знання галузевих наук і дисциплін, сприяє цілісній освіті, виокремлює морально-ціннісні орієнтації та визначає стратегію у сфері виховання громадянина.

По-друге, у процесі національної ідентифікації учнівської молоді зберігається і примножується історичний досвід, культура поколінь, презентуються національні ідеї, що консолідує українське громадянське суспільство та підтримує наступність між поколіннями.

По-третє, виконує світоглядно виховну функцію, сприяє соціальній ідентифікації, вихованню відповідальних громадян-патріотів, які б могли вирішувати найскладніші проблеми розбудови нашої держави та функцію мобілізації особистості в умовах нестабільності.

По-четверте, є важливим чинником примирення, взаєморозуміння між громадянами, сприяє закріпленню ідей і настроїв гуманності та демократизму, формуванню толерантності в суспільстві, у світовому просторі.

По-п’яте, виконує функцію пропаганди основних цінностей, якими є терпимість, повага, взаєморозуміння, права людини, демократія, функцію запобігання злочинам проти людства [3, с. 32–33].

2.2. Особливості національної ідентифікації учнівської молоді.

Національна ідентичність – першорядне питання на важелях державотворення. Вивчення історії є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу. Національна ідентифікація учнівської молоді має певні особливості.

Перша особливість витікає із вікових і психологічних особливостей учнівського віку, цим визначається зміст, форми і методи ідентифікації. Формування національної ідентичності учнівської молоді відбувається в процесі історичного мислення. Також на цей процес впливають ЗМІ, Інтернет, процес глобалізації, позакласна діяльність, інтелектуальні змагання.

Другою важливою особливістю національної ідентифікації учнівської молоді є те, що суб'єкт не є активним учасником історичного процесу, учасником подій, які осмислюються. Це відбувається поетапно, послідовно упродовж навчання в школі, на основі варіативних форм пізнавальної та навчальної діяльності.

Третя важлива особливість національної ідентифікації учнівської молоді полягає в тому, що процес здійснюється за допомогою представників старших

поколінь та засобів навчання, наприклад, кінофільмів, підручників, зміст яких змінюється. У сучасних умовах творчість, новаторство, політична, моральна і естетична культура педагога мають визначальну роль у формуванні національної ідентифікації [1, с. 140].

3. Національна ідентифікація учнівської молоді Гутівського ліцею.

Гута – гірське українське село. Гутяни більше орієнтуються на малий гурт. Це пояснює їх прагнення творити "Рай" у власному "Домі". Вони відчувають дискомфорт, коли опиняються без родинної допомоги, поза родинними зв'язками.

У малому гурті завдяки взаємопорозумінню кожен може розкрити, реалізувати свої прагнення і бажання, йому пробачать недоліки, підтримають та заспокоять. Тут цінується відповідальність за доручену справу, тут можна не соромитися власної недосконалості, а також почути схвалення за сумлінність та старанність.

У пошуках національної ідентичності здобувачі освіти Гутівського ліцею долають непростий шлях "зламу" стереотипів, деміфологізації поглядів на своє минуле, вчаться оцінювати власну історію у "своїх", а не "чужих" категоріях.

На уроках використовуються різноманітні методи, методичні прийоми і педагогічні стратегії, зокрема, методи отримання знань про представників інших національностей, етнічних груп, культур, віросповідань; методи пошуку спільного коріння; методи пошуку сучасних взаємин, які допомагають показати наявність об'єднавчих факторів, що діють у глобальному світі та Європі; методи роботи із стереотипами, які дозволяють усвідомити, нейтралізувати та зруйнувати негативні стереотипи про представників інших етнічних та релігійних груп; методи вирішення проблем, які дозволять навчити творчо вирішувати проблеми і конфлікти, які можуть виникати на національному та релігійному ґрунті; методи будування співробітництва, що навчають співпрацювати учнів різних національностей, етнічних груп або країн; методи розуміння та поваги до відмінностей; методи пошуку сценарію майбутнього, що дозволяють учням моделювати своє майбутнє в полікультурному суспільстві.

З метою самоідентифікації себе як українців, у Гутівському ліцеї проводиться ряд заходів патріотично-національного спрямування.

Висновки.

Сьогодні відбувається не лише розбудова держави, а й системи освіти, реформування якої покликане стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

Отже, формування національної ідентичності учнівської молоді є першочерговим актуальним питанням для України в гуманітарній сфері на сучасному етапі.

В умовах реформування освіти Концепції “Нова українська школа” буде плекатись українська ідентичність та виховуватись не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробуту країни та всього людства. Але недостатній рівень сформованості загальнонаціональної ідентичності може призвести до посилення загроз національній безпеці країни та до посилення напруження протистояння в українському суспільстві.

Отже, формування національної ідентичності учнівської молоді на уроках історії є першочерговим актуальним питанням для України в гуманітарній сфері на сучасному етапі.

У вирі сучасних подій так важливо не загубити своє коріння. Історія етногенезу нашого народу надзвичайно цікава і потребує більш детального дослідження. Такі дослідження допоможуть глибше осягнути таку загадкову, часом незрозумілу і таємничу українську душу.

Проведене нами дослідження – це тільки перший крок у розумінні самих себе, своїх слабкостей та переваг. Ми не повинні цуратись свого, а навпаки, вивчати й удосконалюватись. Наші предки під впливом різних факторів виробили свій особливий тип характеру та світосприйняття. Ми ж у свою чергу повинні не розгубити це все, а примножити та удосконалити, відкинувши все, що тягне нас донизу. Тільки тоді ми зможемо стати великим народом, коли усвідомимо та визнаємо свої помилки!

Список використаної літератури

1. Білан С. Національна ідентифікація учнівської молоді як чинник формування громадянської ідентичності особистості / С. Білан // Молодий вчений. – 2015. – № 1 (16). – С. 138-142.1.

2. Білан С. Національна ідентифікація учнівської молоді як чинник формування громадянської ідентичності особистості / С. Білан // Молодий вчений. – 2015. – № 1 (16). – С. 138-142.

3. Козловець М. Феномен національної ідентичності :виклики глобалізації: монографія / М. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.

3. Формування національної ідентичності учнівської молоді засобами суспільствознавчих дисциплін: науково-методичні матеріали / [А. М. Старєва, Н. А. Сторчак, О. М. Караульна, Д. Л. Десятов, О. В. Волос]. – Миколаїв : ОІППО, 2015. – 128 с.

КРАЙ НАД БИСТРИЦЕЮ: ТОПОНІМІЯ ГУЦУЛЬЩИНИ І ПОКУТТЯ ЯК НЕПОВТОРНІ СКЛАДОВІ ІСТОРІЇ НАШОГО КРАЮ

Кепещук Софія,

Половко Тетяна

Summary. *Proposed for the consideration theses about the toponymy of the Hutsul region and Pokuttya.*

Keywords: *Hutsul Region, Pokuttya, toponymy, Nadvirna.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

З початком історії людства мешканці тієї чи іншої території намагалися дати імена місцям, що їх оточували. Прив'язка топонімів до місця – одна з найважливіших властивостей географічних назв. У поєднанні з іншою їх властивістю – консервативністю – топоніми відкривають для дослідника природних умов додаткові можливості, зокрема, можуть дати інформацію про особливості природних умов у історичному минулому та їх часові зміни.

Об’єкт нашого зацікавлення – це землі Надвірнянщини. Варто зазначити, що на її теренах виокремлювали два різні історико-етнографічні регіони: Покуття та Гуцульщину, що відбилося на специфіці географічних назв, їх збереженості та унікальності. Більшість сіл Надвірнянщини належали до покутського етнографічного регіону. Назва Покуття в історичних пам’ятках вперше фіксується в XIV ст. в поручній грамоті молдавських бояр для того, щоб виокремити адміністративну-територіальну одиницю “также слюбуємь о коломию и о снатинь и о покутєє, оть наш г(с)др, стєфь”, 1395 р. [1, с. 35-37].

Покуття незвичайне тим, що має свої специфічні діалектні особливості, які відображені в системі власних назв, зокрема мікротопонімів, що функціонують на території цього краю. Вони містять цінну інформацію про рельєфно-ландшафтні ознаки місцевості, флору і фауну конкретної території, суспільні відносини, певні історичні події, господарське життя мешканців регіону [2, с. 17-23].

Водночас мікротопонімія Покуття зберігає сліди контактів із мешканцями сусідніх історико-географічних областей, зокрема, Гуцульщини. Мікротопоніми як Покуття так і Гуцульщини є дещо різними за формою, походженням, структурою. Наприклад, на території гуцульського регіону, в гірській місцевості знаходиться село Зелена. У назвах топонімів цього села простежуються особливості не схожі з назвами сіл рівнинної частини району. Зокрема, специфічні назви гір, наприклад гора Друдзянка [Зелена], гора Пікун, верх Дердинецью [Зелена]. Таких своєрідних назв ми не спостерігаємо у селах покутського регіону. Також простежується зв’язок з іншими народами, і це залишило свій відбиток у топонімічних назвах. У селі Зелена є багато назв румунського походження: г. Ардзялушна, г. Аршична, г. Дженджа [3, с. 39].

Корінними мешканцями заселеної території були автохтонні українці, про що свідчать і те, що переважна більшість населення, а це близько 96% були греко-католиками, тобто українцями, які проживають на цій території не одне століття. Але також не варто відкидати і те, що збереглося багато назв географічних об’єктів не українського походження, а це свідчить про те, що були контакти з іншими народами, які залишили таким чином відбиток свого перебування на цій території [7, с. 35]. Багато сторінок нашої історії також

увіковічнилися в мікротопонімах. Часи монголо-татарської навали відбилися в назві урочища – Татарщина в с. Добротів, що походить від розташування татарських військ перед нападом на фортецю. Схожа назва Татарський звір є в селі Зелена, у селі Пнів – Татарський погар [3, с. 376]. Столітнє перебування під Польщею залишило свій слід у топоніміці Надвірнянщини, у пам'ять про цю епоху залишились назви: горб Панський Грунь. На формування цього мікротопоніму вплинули такі фактори: особливості географічного розташування населеного пункту, його рельєфні характеристики, певні історичні події, етнографічні особливості, зрештою, також чинники лінгвістичного характеру, населення, яке проживало на цій території (переважно українці, але також були і поляки та румуни).

Топонімія Гуцульщини і Покуття має свої особливості, характерні для цих теренів, неповторним природно-культурним ареалом, який специфікою рельєфу, природних умов і клімату має своєрідний пласт культури мешканців гір – гуцулів, покутян.

Основні матеріали дослідження.

Зашифрований у топонімах зміст дає можливість при правильному його встановленні визначити історико-географічні умови нашого краю, зокрема, встановити особливості природи на час надання поселенню назви, види рослин чи тварин, що були домінантними на даній території, характеристику оточуючої місцевості та розташування відносно інших тогочасних поселень та ін. Історики через аналіз джерельного матеріалу прагнуть вивчити історію походження та збереження тієї чи іншої назви. Адже це дає змогу зрозуміти характер того поселення, специфічні особливості людей, які проживали на тій території, зміни, які відбулися впродовж певного періоду, а крім того чи вплинули ці зміни на звичний уклад життя людей, чи вони сприйняли їх, а чи відбулося категоричне несприйняття. Якщо заглибитись у це питання, то можна спостерігати, що більшість назв – це традиційні, відомі широкому загалу на всіх українських землях, але також є оригінальні, часом навіть неповторні місцеві витвори, глибокі архаїзми й давні назви невстановленого походження чи первісного значення [7, с. 162-164].

Назви природним об’єктам давалися місцевими мешканцями з метою кращої орієнтації на місцевості, зокрема, за ними люди могли відрізнити один від одного пасовища, долини, озера, шляхи, ліси тощо. Визначальними чинниками до присвоєння того чи іншого ймення могли бути зовнішні ознаки. У географічних назвах як великих, так і малих об’єктів знаходять своє відображення історичні та політико-адміністративні процеси, що й підтверджує аналіз досліджуваних мікротопонімів: Сіножать Панський Грунь, горб Боярин, поляна Панська, полонина Цісарська. Зокрема, більшість із них мотивується географічними та господарськими термінами: лука Ялівець [Гвізд], сіножать За млином [Ланчин], частина вказує на власника того чи іншого мікрооб’єкта: город Григора Слободянина [Надвірна, сад Івана Барвінського [Надвірна], а частина відображає сакральне минуле тих жителів, які колись і тепер мешкають на даній території: гора Пікун [Заріччя], нива Бабина [Гвізд], скеля Пекла [Бистриця] та інші. Це зумовлено здатністю зберігати в собі різночасові елементи та відображати цілісну історію окремої території. У вказаних назвах відбивається історія матеріальної і духовної культури, побуту народу, його природно-географічне становище, знаходять своє відображення історичні та політико-адміністративні процеси, що й підтверджує аналіз досліджуваних мікротопонімів.

Висновки.

Встановлено, що топоніми становлять цінне, а часом єдине джерело історичного вивчення народу та його особливостей, тому що саме вони залишаються важливими свідками минулого. А також у процесі дослідження цього матеріалу варто врахувати, що територія Надвірнянщини поєднує у собі гуцульський та покутський історико-етнографічні райони, що дає змогу порівняти, простежити і дослідити зібраний топонімічний матеріал. Тому виникла потреба дослідження мікротопонімів цієї території, які можна вважати певними орієнтирами у просторі і часі, що накопичують у собі унікальні відомості про життя людей, які тут мешкають. У ньому відображені різні періоди в житті конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Походження назв населених пунктів Покуття. Світ: Львів, 1990. С. 143.

2. Білінська Л. «Мікротопонімія Покуття XVIII ст.». Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць 17. Дрогобич, 2013: С. 17-23.

3. Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини: словник-довідник, 2-ге вид., доп. та уточ. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. С. 479.

4. Глушко М. Етнографічне районування України: стан, проблеми, завдання (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX – початку XXI ст.). Вісник Львівського університету. Серія історична 44. Львів, 2009: С. 176-201.

5. Кугутяк М. Топоніми як джерело до вивчення сакральних пам’яток Прикарпаття. Карпати: людина, етнос, цивілізація 5. Івано-Франківськ, 2014: С. 247–257.

6. Михальчук О. Географічна термінологія в мікротопонімії Підгір’я, Мовознавство, 2-3. Київ, 1997: с. 35.

7. Паньків М. Топоніміка Прикарпаття як джерело до вивчення історії краю. Карпати: людина, етнос, цивілізація 2. Івано-Франківськ, 2010: С. 162 – 172.

ІІ. ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУ ТА КУЛЬТУРИ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП УКРАЇНЦІВ: БОЙКІВ, ГУЦУЛІВ, ЛЕМКІВ, ОПОЛЯН, ПОКУТЯН

ЕЛЕМЕНТИ ЯЗИЧНИЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В КУЛЬТУРІ ГУЦУЛІВ

Наталія Солтанюк,
Ігор Федірко

Summary. *Proposed to consider characteristics of the late XXth centuries Hutstul Ukrainians` word-view. There has been noted the maintenance of the traditional forms of spiritual culture in the beliefs, as well as in the traditional calendar and family rites.*

Keywords: *Spiritual culture, heathen faith, calendar, greeting, songs, holidays.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сьогоднішній день аналіз трансформації світогляду гуцулів є одним із ключових етапів розуміння побутової та духовної культури цієї етногрупи.

Роблячи постановки цієї проблеми ми виокремлюємо:

- збереження специфіки нематеріального надбання Прикарпаття для майбутніх поколінь;
- дослідження його багатогранних аспектів;
- популяризація та актуалізація специфіки досліджуваної теми.

Основні матеріали дослідження.

Упродовж тисячоліть в гуцулів сформувалася та розвивалася багатогранна духовна культура. Як продукт певних соціально-економічних умов, духовна культура постійно видозмінювалася, але процеси в ній розвиваються дещо повільніше. Тому, як правило традиційні форми та явища культури більш стійкі і в часовому вимірі переживають соціально-економічні умови, що покликали їх до життя. Космічні ритми чотирьох пір року, зумовлених сонячно-земними

обертаннями, гуцули втілили у свою духовну культуру, встановивши певні визначальні свята.

Основою культури гуцулів, були звичаєві та обрядові закони, які почали формувати задовго до християнської доби, у період язичництва. Обов'язковими складниками календарної обрядовості були вшанування предків, обрядовий стіл, передбачення майбутнього, ритуальні підходи й вітання, ряження й маскування, драматичні сценки й розваги, пісні словесні побажання тощо.

Календарна обрядовість відбивала основні прагнення людини: забезпечити високий урожай та плодючість худоби, досягти успіхів у ремеслах і промислах, відвести зло, передбачити майбутнє і вплинути на нього в позитивному плані, а в цілому забезпечити добробут і щастя сім'ї. Свята календарного циклу були тим чинником, який задовольняв духовні естетичні потреби людей, у них проявлялися вірування. Людина була переконана й вірила, що більшість духів природи добрі й прихильні до людей, що через замовляння, закликання, ворожіння можна примусити сили природи творити добро, а не прихильні сили можна відвернути, знешкодити магічними діями та словами.

На початку ХХ ст. календарну обрядовість гуцулів досліджував В. Гнатюк. Він опублікував працю «Гуцули» (Львів, 1923), де подано матеріали про обряди календарного періоду на Гуцульщині.

Серед дослідників календарної обрядовості українців виділяється представник української діаспори С. Климинник, який у 50-60-х. роках ХХ ст. написав і опублікував працю про календарні звичаї та обряди різних регіонів України, включаючи Гуцульщину, де перший том присвячено зимовій календарній обрядовості.

Львівський етнограф К. Культемах з 60-х років ХХ ст. досліджував календарну обрядовість Гуцульщини та Українського Прикарпаття. Однією з перших публікацій етнографа була праця «Календарна обрядовість», «Звичаї та обряди» вміщено у колективній монографії «Гуцульщина» (Київ, 1987).

Одним із найулюбленіших свят наших пращурів, було свято зустрічі весни (Ярила). Навіть і до наших днів зберігся звичай класти біля хати обереги у вигляді грудки землі із зеленою травою та вербовою лозою. На Гуцульщині їх розкладали

напередодні свята Юрія на стовпи воріт, на огорожу-воринння, де перебувала худоба.

Ще в дохристиянські роки, присвячували день язичницькій богині Мокоші, святкування якого припадало в п'ятницю, в цей день гуцули нічого не робили ані на полі, ані в дома.

Надзвичайно сильно збереглися дохристиянські вірування й обряди у зимовій календарній обрядовості: різдвяні колядування дохристиянського змісту, відзначення початку нового року через обрядового і пісенного супроводу походу ряжених – Маланки тощо.

Після прийняття християнства, про збереження елементів язичницького світогляду в гуцулів свідчить будівництво у вигляді замовляльної орнаментики житла. Крім житла магічними знаками оздоблювали і предмети побуту.

Щодо сімейної обрядовості для гуцулів тривалий час основним залишався стародавній весільний обряд. Церковне вінчання було другорядною справою.

Язичництво увійшло у свідомість гуцулів. Ще до прийняття християнства на території Гуцульщини були такі релігійні терміни: пекло, гріх, жертва, храм, свято, Бог та ін.

Старі терміни набувають нових понять і розуміння, але самі терміни залишилися. Ця зміна відбулася в Гуцульщині не так давно в кінці XIX ст. на початку XX ст. переважали обряди і звичаї з давнім дохристиянським змістом, відповідно і місцями молінь і відправи обрядів були давні святилища. Християнські церкви на Гуцульщині інтенсивно почали будуватися лише з початку XX ст.

Висновки.

Таким чином, язичницький світогляд гуцулів зберігався протягом багатьох поколінь, поволі змінюючись та уподібнюючись до панівного християнського. Мотиви язичницьких вірувань, можливо прослідкувати особливо в культовій релігійній практиці та специфічній забобонній культурі, притаманній саме цій етногрупі.

Список використаної літератури

1. Гнатюк В. Гуцули. – Л., 1923.
2. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987.
3. Килимник С. Український рік в народних звичаях в історичному освітленні – Вінніпег; Торонто, 1995. – Т. 1.
4. Кожолянко Г. Духовний світ українців: погляд через тисячоліття / Українська наука на порозі XXI ст. – 2001. – Т3.
5. Культемах К. Календарна обрядовість – К., 1965.

НАРОДНІ ЗНАННЯ ТА ВІРУВАННЯ ГУЦУЛІВ ПРО НЕБЕСНІ СВІТИЛА: СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ

Тетяна Фединяк,
Владислав Яцків,
Василь Стефуняк

Summary. *The report highlights the local specifics of the existence of folk knowledge and ideas of Hutsuls about the celestial bodies. Based on the analysis of materials of field investigations of 2008-2013 in the Hutsul region, stored in the archives of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv), the modern state of life of the studied realities is found out.*

Keywords: *Hutsuls, folk knowledge, ideas, beliefs, the Sun, the Moon, the Stars.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Гуцули як етнографічна група українського народу, яка заселяє східну частину Українських Карпат [8, с.138], найбільш повно зберігають архаїчні форми і мотиви у традиційних звичаях, знаннях, обрядах, віруваннях. Такою важливою частиною традиційної культури гуцулів є народні знання, набуті впродовж історичного розвитку внаслідок господарсько-виробничої діяльності в процесі тривалого спостереження за явищами природи тощо [9, с. 100]. Корисним є зафіксувати народні знання мешканок та мешканців Гуцульщини, адже щорік носіїв стає менше, кожне свідчення респондентів є цінним. Не менш важливим є популяризація, поширення та висвітлення народних знань.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для доповіді ми використали польові архівні матеріали початку XXI століття щодо знань про небесні світила, які надані респондентами/респондентками на Гуцульщині, зібрані протягом 2008-2013 рр.

Зорі, як світило, знайшли своє відображення у загадках, порівняннях, віруваннях тощо. Наводимо найпоширеніші на Гуцульщині вірування про те, що кожна людина має свою зірку на небі: «… кожна … дитина має зірку на небі, єкунападет, то людина умирає»(с. Гута Бог. Ів.) [1, арк.21], «Єк маленька, звичайна, зірочка паде, то людина помирає, бо кожда має свою зірку» (с. Пороги Бог. Ів.) [1, арк.44, 29], «Кажда людина має зірку. Я ни можу сказати котра моя, ци он та, ци друга, просто є дес на небі» (с.Старуня Бог. Ів.) [1, арк.108]. Відомостей, звідки береться та зірка в людини невідомо. Їїпризначення полягає в тому, щоб світити протягом життя: «… кожна людина живе і зірка їй світит, єкуна умирає, той зірка її згасає і падає до землі» (с. Пороги Бог. Ів.) [1, арк.44], «… ті шо світєт, то живі люди, людина вмирає і її зірка пропадаєт» (с. Яблунька Бог. Ів.) [1, арк.63], «Зірка гаснет і людина тоже» (с. Голови Вер. Ів.) [4, арк.35].

Мабуть, на цьому ґрунті з’явилась заборона рахувати зорі дітям чи будь кому іншому, бо може призвести до смерті людини: «Казала мама, шо ни можна рахувати зорі, бо єк би попав на свою зерницу, то кажут, шо зразу би вмер» (с. Верхній Ясенів Вер. Ів.) [4, арк.41, 51], «Казали мама, шо зерниці рахувати нимош, бо людина вмерти може, єкпопаде на свою зерницу»(с. Бережниця Вер. Ів.) [4, арк.10]. Відомо тільки те, що після смерті людини зірка падає з неба і це явище можна спостерігати: «Казали: «Ади, чиясь зірка упала, хтос умер»» (с. Баня Березів Кос. Ів.) [6, арк.4].

Сонце своїм рухом окреслило поділ доби на день і ніч, який, за уявленнями, має протилежну символіку: добре/погане, світле/темне. Гуцули, й інші етногрупи та народи світу, чітко розділяючи поняття дня і ночі, сформували усталені уявлення, згідно яким день – це благословенна пора сонця: «Поки сонце є, то доти жиккя є на землі …» (смт. Вижниця Виж. Чр.) [7, арк. 34]; то нічь – це темрява, де панує нечиста сила: «… по земли у сє каничість ходит» (с. Кричка Бог. Ів.) [1, арк.82], «… вночі дияволи бушуют і у воді, і у повітрє» (с. Пороги Бог. Ів.) [1,

арк.43], «… собі подумай, сонце заходит, єго вже нима, то є конец» (с. Бистриця Над. Ів.) [2, арк.29], «ночями може бути всєке, вітер віє, вихрігуляютнифайні, нидобрі, може шошпидвієти … може переполох узєти …» (с. Верхній Ясенів Вер. Ів.) [4, арк.42], «Нічь має своє право, діють злі сили …» (с. Кваси Рах. Ів.) [5, арк.156].

У контексті узагальнених уявлень про «світле» та «темне» цікавими є свідчення респондентів щодо води занесеної до хати «за сонця» для купання дитини, яке є догматичним правилом: «Воду дитині мош заносити будь-коли, лиш би до заходу сонцє. То просто би дитина ни плакала, би мала спокійний сон, так як сонечко заходит, тай спит, так би вно спало» (с. Чорні Ослави Над. Ів.) [2, арк. 67], Якщо забули внести води до хати на купіль протягом дня, то дитину не купають: «Не годитьсівечерішновводов ґіти мити» (с. Говерла Рах. Зк.) [5, арк. 124], «Вже як сонце зайшло, то воду до хати не заноситци» (с. Манява Бог. Ів.) [1, арк. 99], «Ні, як зайдесонце, то воду ніхто ни брав …» (с. Бистриця Над. Ів.) [2, арк. 29], «Не можна у вечері дитині воду на купіль заносити …» (смт. Яблунів Кос. Ів.) [6, арк. 28], «Ввечір ни мош, бо то є всілякі ворошки, ворожбити, можут на воду насилати» (с.Уторопи Кос. Ів.) [6, арк. 39], «Сонце зайде, тай на купіль воду ні …» (с. Міжброди Пут. Чр.) [3, арк. 32].

У гуцулів поширені різноманітні звертання до **місяця**, з якими матері з малими дітьми вдаються. Найперше з чим стикається молода мати – безсоння дитини, яке може бути викликане рядом причин: засипляння сонця, міняння дня за нічь тощо. Крім примов, за допомогою зверталися до молодого місяця, якому відсилали плачі, верески, безсоння: «… дитина спати уночі ни могла, то плачі відгонили. Мене свекруха віправ'єла з пеленков, аби я махала на місіць. Плачі, єк дитині відсилали, то казали: «Місяцю ясний, царю прекрасний! На тобі плачі, дай нам спачі»» (с. Пороги Бог. Ів.) [1, арк.30]; «Моя свекруха навіть ходила до сусідки плачі відгонити … вішла з сусідков надвір взєлапеленкудитинєчу, тай каже: «Місіцю на тобі плачі, а дай мині спачі». Тай пеленков так на місіць помахала, з дитинов у хату, ту пеленку пид дитину поклали, тай рушник, шо всі сі втирают пид голову» (с. Пороги Бог. Ів.) [1, арк.31]. Відомий інший спосіб повернення сну дитині, коли купіль від дитини виливають під місяць (с. Яблунька Бог. Ів.) [1,

арк.67] або виносять дитину під новий місяць, кладуть на землю і переступаючи говорять: ««Чім тибе породила, тим тибелічю». Почінати з правої ноги» (с. Бережниця Вер. Ів.) [4, арк.10]; «Коли настане новий місіць, а дитина торгаєтци або ни може спати, так отєкєкскусовата. Треба аби увійшов хтос у хату, тай сказав, шо є новий місіць на небі, тогди береш дитину надвирпидмісіць. Сама идеш от єк зажмурки, пид ноги кладеш дитину и переступаєш аби лиш нигде ни дивитиси лиш на місіць, тай казала: «Чім т'ї породила, тим и лічю». Переступила дитину туда й назад, один раз, але прямо дивитиси на місіць у той момент, коли переступаєш» (с. Верхній Ясенів Вер. Ів.) [4, арк.53].

Як бачимо, застосування обрядодій і дотримання звичаїв у відповідності до світлового дня і після заходу сонця побутують на Гуцульщині.

Висновки.

Цінним є те, що ми змогли побачити у польових розслідах знань, вірувань, обрядодій у відповідності до небесних світил вже сьогодні, а не 100 чи 200 років тому. Це говорить про історичну неперервну культурну тяглість гуцульського світогляду. Небесні світила були, є і будуть повсякчас, а от інтерпретація та їх детермінування народами, в тому числі етнографічними групами українців викликає зацікавленість як крос-культурне дослідження.

Список використаної літератури

1. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Богородчанського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.654. Арк.1-132.

2. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Надвірнянського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.655. Арк.1-109.

3. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Путильського р-ну Чернівецької області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.656. Арк.1-75.

4. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Верховинського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.657. Арк.1-55.

5. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Рахівського р-ну Закарпатської області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.658. Арк.1-173.

6. Дронів Г. М. Звичаї та обряди у селах Косівського р-ну Івано-Франківської області (польові матеріали, 2012 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб.659. Арк.1-186.

7. Дронів Г. М. Польові матеріали з Івано-Франківської та Чернівецької областей (2013 р.) // Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф.1. – Оп.2. – Од.зб. 701. Арк.1-104.

8. Мала енциклопедія українського народознавства/ За ред. чл.-кор. НАН України, д-ра іст. Наук, проф. С. Павлюка. – Л.: Ін-т народознавства НАНУ, 2007. 832 с.

9. Павлюк С.П. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. – Львів: Інститут народознавства, 2008. – 255 с.

ІІІ. МІСЦЕ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЇ, ЦЕРКВИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ (1303-1347): ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, ЗАНЕПАД

Володимир Фур'єр,
Галина Воробчак

Summary. *The scientific work on the history of the Galician metropolitanate in the context of geopolitical events, the activities of the first metropolitans, and the reasons for its rapid decline.*

Keywords: *Metropolis, Metropolitan, church, prince, Galicia-Volyn principality, chronicle.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

З часу здобуття Україною незалежності релігія, як форма суспільної свідомості та церква як важливий інститут громадянського суспільства, почали відігравати помітну роль у житті нашої держави. Сьогодні національне і духовне відродження України гальмується деструктивними релігійно-церковними процесами, які здебільшого інспіруються зарубіжними політичними і релігійними центрами. Це спричиняє посилення ролі досліджень, які з'ясовують обставини релігійного життя в минулому. Всебічне висвітлення процесів утворення, функціонування, кількаразового скасування і відновлення Галицької православної митрополії у XIV ст. може допомогти вітчизняній історичній науці більш глибоко проникнути в специфіку духовних процесів тієї доби, простежити наслідки, до яких призвело брутальне втручання зовнішніх сил у церковне життя Галицько-Волинського князівства.

Митрополичий престол Галича був свідченням і символом церковного суверенітету Галицько-Волинської держави. Тому Галицька митрополія стала об'єктом геополітичної боротьби Польщі, Литви й Московії. У результаті цієї боротьби вона, зрештою, була ліквідована під тиском політичних сил, які створювали централізовану Московську державу й обстоювали ідею єдиного

канонічного простору на руських землях. Папською буллою 1458 р. акт скасування Галицької митрополії також був підтверджений. У цьому контексті досліджуваний відрізок української історії повчальний та вимагає нового прочитання, оскільки зарубіжні релігійні центри, що значною мірою спричинилися до політичних і релігійних трансформацій на галицько-волинських землях у другій половині XIII – першій половині XIV ст., продовжують використовувати свій вплив і зв'язки з певними політичними та релігійними колами для досягнення своїх геополітичних цілей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Утворення Галицької митрополії на початку XIV ст. довший час в історичній науці залишалося на рівні гіпотези. Вчені оперували лиш окремими, не пов'язаними зі собою фактами, які невиразно вказували на заснування в Галичі митрополії, незалежної від матірної митрополії Києва. Тільки наприкінці XIX ст. коли німецький візантиніст Гайнріх Ґельцер опублікував віднайдений ним грецький джерельний матеріал, історики дістали змогу цілком серйозно повести мову про заснування митрополії в Галичі за правління галицько-волинського князя, а згодом короля Юрія І Львовича (1301–1308 рр.) Опубліковані Г. Ґельцером матеріали – це два списки з 1356 та 1389 років так званого типікону чи ектизису візантійського імператора Андроника II Палеолога (Старшого), в якому наведено список усіх митрополій Константинопольської патріархії, серед яких згадується митрополія Галича, і подано таку інформацію: "Цю єпископію, яка первісно знаходилася в юрисдикції митрополії Великої Росії [Києва], славний базилевс Андроник Старший підніс до [ранґу] митрополії 6811 (1303) року за святішого патріарха кир Атанасія". Дані документи виразно свідчать, що візантійський імператор Андроник II Палеолог (1282–1328 рр.) і константинопольський патріарх Атанасій I (1303–1311 рр.) солідарно 1303 р. утворили митрополію в Галичі, виділивши її з давньої Київської митрополії. Нова митрополія включала шість давніх єпархій, що територіально охоплювали державу Романовичів: Галицьку, яка тепер була піднесена до рангу архиєпархії, Володимирську, Перемиську, Луцьку, Турівську і Холмську.

Щоб зрозуміти чому саме Галич став тим центром, довкола якого зосереджувалась релігійна політика тих часів, слід зазначити, що чимало авторитетних українських і зарубіжних істориків стверджують, що на приєднаних 981 р. Володимиром Святославичем галицьких землях не тільки було поширене християнство, але вже існувало організоване церковне життя. Навіть більше, дехто з них вважає, що перша церковна єпархія на українських землях була утворена саме на цих теренах, зокрема в місті Перемишлі вже наприкінці XI ст. Вони покликаються на деякі списки Початкового літопису Нестора, де згадується перемишльське єпископство в переліку руських єпархій. Позаяк Нестор довів свій літопис до 1110 р., то, на думку цих учених, єпископство в Перемишлі мусило вже існувати в кінці XI ст.

Наступний етап історії православ'я на галицьких землях пов'язаний з процесом феодального дроблення Київської Руси та формуванням Галицько-Волинської держави. У 1156 р. з благословення Київського митрополита Костянтина, як свідчать літописні джерела, була створена нова православна єпархія – Галицька – відокремлена від Володимирської єпархії. Першим її єпископом став владика Козьма.

Іпатіївський літопис – єдине джерело, яке доносить до сучасності відомості про галицького архієрея Козьму. У ньому читаємо: "У літо 6665 (1157)…був поставлений Василець Переяславлю, а іншого – Косму поставлено єпископом у Галичі". Згідно з твердженням М. Карамзіна, посвячення єпископа Козьми відбулося при Київському князеві Юрію Довгорукому (1154-1157), коли митрополитом Києва був призначений грек Константин (1156-1158).

Самостійною митрополією, незалежною від Київської і безпосередньо підпорядкованою Патріарху Константинопольському, Галицька кафедра стала після того, як митрополит Київський і всієї Русі Максим переніс свою резиденцію з ущент пограбованого татарами Києва до Володимира на Клязьмі. Старання галицько-волинської політичної еліти про створення окремої і незалежної від влади київських митрополитів церковної провінції зумовлювалось чисто політичними обставинами того часу.

Головною складовою нової церковної політики Лева Даниловича (1264–1301 рр.) і Юрія І Львовича (1301–1308 рр.), спрямованої на усамостійнення церковних структур своєї держави, була поведінка тогочасних київських митрополитів. Уже від середини XIII ст. більшу частину свого життя вони проводили не в Києві, чи в якомусь іншому руському місті, а у Владимирі-на-Клязьмі, перебуваючи "на хлібах" владимиро-суздальських князів. Коли на зламі XIII–XIV ст. розгорнулась негласна боротьба між Галицько-Волинською державою і Владимиро-Суздальським князівством за київську державну і церковну спадщину київський митрополит Максим відкрито підтримав останнє, остаточно 1299 року перебравшись на Залісся разом з митрополичою канцелярією. Вибір Максима, вважає дослідник історії церкви І. Паславський, диктувався прихильністю володимиро-суздальських князів до православ'я на противагу прозахідним настроям галицьких князів.

У таких історичних обставинах, в Галицько-Волинській державі у XIV ст. формується ідея створення окремої митрополії, незалежної від Київської, яка лише формально називається Київською, а насправді Київський митрополит перебував на півночі у Володимиро-Суздальському князівстві, не мав можливості займатися церковними справами галицько-волинських земель.

Процес перетворення княжої столиці у центр митрополії проходив за класичною схемою. Спочатку галицький князь Лев надав 1301 р. (чи 1302 р.) фундаційну грамоту митрополії, а через рік візантійський імператор Андронік II Палеолог та патріарх Атанасій золотою буллою і грамотою підтвердили факт її заснування.

На митрополичому престолі у Галичі (Крилосі) сиділи чотири владики:

1. Ніфонт (1303-1305 рр.).
2. Петро Ратенський (1305-1309 рр.).
3. Гавриїл (не висвячений патріархом, 1326-1329 рр.).
4. Теодор (1331-1347 рр.).

Оцінюючи діяльність перших галицьких митрополитів – Ніфонта, Петра, Гавриїла й Теодора, слід зазначити, що кожен з них вніс свою долю в розвиток митрополичого духовного центру. Щодо особи Ніфонта не маємо достеменних

відомостей, оскільки він був митрополитом всього три роки (1302-1305), знаємо лише, що він був греком, що відображало прозахідну орієнтацію галицьких князів. Набагато більше відомостей про наступника Ніфонта – Петра Ратенського. Однак, не можемо стверджувати, що він був митрополитом тільки галицьким, оскільки 1305 р. помер київський митрополит Максим і Петра було висвячено на митрополита «всієї Русі». Від часу свого висвячення, Петро Ратенський спричинився більше до піднесення і централізації Московського князівства, що якраз переживало період становлення. Центром свого осідку митрополит обрав Володимир над Клязьмою. Об'єднавши в своїй особі Київську і Галицьку митрополії, він, своєю діяльністю сприяв розвитку Московського князівства. Цим самим він суттєво загальмував розвиток Галицької митрополії. Виявом пошанування митрополита Петра в Москві стало те, що його було поховано в новозбудованому Успенському соборі в грудні 1326 р.

Наступним митрополитом після Петра був Гавриїл, який, однак не був висвячений патріархом і перебував у сані звичайного єпископа. Це суттєво ускладнювало його діяльність на посаді галицького митрополита. Крім того, становище Гавриїла ускладнювала позиція київського митрополита Теогноста, що ставив за мету ліквідацію митрополичого осідку в Галичі. Однак, на цій посаді він перебував недовго (1317-1328), і вже того ж року новим галицьким митрополитом став галицький єпископ Теодор. Варто зауважити, що він був ставлеником Теогноста, однак не став маріонеткою в його руках. Обов'язки глави галицької православної церкви він, по суті, почав виконувати з 1328 р. Весь період його перебування на чолі Галицької митрополії був позначений перипетіями боротьби за гегемонію між ним та Теогностом. Однак, через зусилля останнього, Галицьку православну митрополію було скасовано 1347 р.

Весь хід історії Галицької митрополії відбувався під кутом впливу на нього зовнішніх геополітичних векторів. Саме цим можна пояснити трьохетапну історію існування Галицької митрополії. Перший етап її становлення (1303-1308 рр.) відображав дуалістичні вектори впливу: Константинополь – Галич, Папський престол – Галич. Другий етап (1331-1332 рр.) виявляв вплив на існування Галицької митрополії також протилежних векторів попереднього етапу і Великого

князівства Литовського. Відтак, Галицька митрополія стала заручницею міждержавної боротьби за її існування між Литвою і Московською державою. Саме цей третій етап (1338-1347 рр.) виразно позначений геополітичними прагненнями на спадкоємність канонічної території Галицької митрополії насамперед Московського князівства, яке обстоювало ідею унітарної Руської митрополії під егідою централізованої Московської держави, під канонічним омоформом якої мали бути всі єпархії Русі-України. Виступаючи з голосом «єдиної і неподільної», північно-східні володарі всіляко протидіяли, заручаючись підтримкою Константинопольського патріарха, функціонуванню Галицької митрополії.

Висновки.

Таким чином, заснування і діяльність Галицької православної митрополії відіграло помітну роль для всього християнства. Незважаючи на недовготриваліть свого існування (1303-1347 рр.), вона зуміла стати оплотом православ'я на західноукраїнських землях. Незважаючи на протидію своїх численних противників, Галицька митрополія майже півстоліття була впливовою релігійною й політичною інституцією Східної Європи, визнаною як церковними ієрархами, так і главами держав.

Список використаної літератури

1. Галицько-Волинський літопис / [упоряд. Р. М. Федорів]. Львів: «Червона калина», 1994. – 254 с.

2. Головко О. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / Головко О. Київ: Стилос, 2006. – 469 с.

3. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Грушевський М. Київ: Наукова думка, 1993. – Т. 3. – 592 с.

4. Назарко І. Галицька митрополія / Назарко І., о. ЧСВВ. // Analecta ordinis s. Basilii Magni – Romae, 1958. – С. 173-189.

5. Побуцький С. Галицька митрополія / Побуцький С. Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2011. – 204 с.

IV. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА (ДЕРЕВ'ЯНА САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА) НА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ДЕРЕВ'ЯНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ПРИКАРПАТТЯ У СПИСКУ ЮНЕСКО

Тетяна Дворська,

Людмила Маціборська

Summary. *The report describes the situation in the Precarpathian region with preservation of sacred architecture and reveals the reasons that cause its deterioration.*

Keywords: *Sacred architectural, historic-cultural monuments, the church, monuments and their protection., UNESCO World Heritage.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Українські дерев'яні храми – прекрасні автентичні пам'ятки сакральної архітектури, які є не лише важливими духовними осередками, а й унікальними культурними надбаннями. В Україні та на її етнічних землях розташовано близько 3000 дерев'яних культових споруд. На жаль, щороку їхня кількість зменшується під впливом об’єктивних (природних), суб’єктивних (антропогенних) чинників, а також через недосконаліть пам’яткоохоронної діяльності державних органів та місцевих церковних громад. Тому питання збереження пам’яток сакральної архітектури є досить актуальним.

Мета дослідження: з’ясувати стан справ у сфері охорони пам’яток сакральної архітектури, що склалася на Прикарпатті, окреслити причин, які зумовлюють її погіршення та вивчення уроків набутого досвіду для визначення шляхів розв’язання проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На Прикарпатті збережено найбільше пам’яток сакральної архітектури. Під охороною держави перебуває 587 таких пам’яток (122 — національного значення). Зокрема, 446 церков, 88 дзвіниць, 31 костел, 7 синагог, 6 келій і палат

духівництва, 7 монастирів і 2 каплиці. Культові споруди мають велику історичну та культурну цінність, адже ґрунтуються на національних традиціях, відображають художньо-естетичні позиції та особливості духовної культури етнічного населення Прикарпаття.

Найбільше збереглися дерев'яні церкви, проте понад 150 унікальних дерев'яних пам'яток потребують реставрації. Така праця вимагає знань, комплексного підходу та великих фінансових вкладень. Релігійні громади не можуть за власні кошти здійснювати ремонт, тому часто відмовляються від пам'яток і будують нові храми. А якщо й проводять реконструкцію – то здебільшого об'єкти втрачають автентичний вигляд. Часто церкви обшивають бляхою, замінюють дерев'яні ґонти на сучасні покрівельні матеріали, старовинні іконостаси, ікони перемальовують дешевою фарбою. Через деякий час така «позолота» зеленіє, згодом чорніє і осипається разом з левкасним шаром. Це дуже спотворює сакральну архітектуру, адже втрачається статус пам'ятки, яка має сторічну історію [4].

Мистецтвознавці та історики б'ють на сполох, бо якщо так буде надалі – ми ризикуємо назавжди втратити унікальні пам'ятки архітектури. Найбільше досягнення – внесення низки церков до списку Міжнародної спадщини ЮНЕСКО.

21 червня 2013 року на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО, що проходила у Камбоджі, два об'єкти дерев'яної сакральної архітектури Івано-Франківщини – церква Зішестя Святого Духа в Рогатині та церква в Нижньому Вербіжі – увійшли до списку номінантів. Їх обирали з 44 дерев'яних храмів бойківського, лемківського, гуцульського, галицького типів [2].

Церква Зішестя Святого Духа у Рогатині Івано-Франківської області є однією з найдавніших дерев'яних церков Прикарпаття. Вчені сперечаються про дату будівництва, але точкою відліку вважають 1598 рік. Саме ця дата зазначена на внутрішній стіні. Дзвіницю, яка з'єднана з церквою, добудували пізніше, у XIX столітті.

Фото 1. Церква Зішестя Святого Духа у Рогатині

На сьогоднішній день церква не є сакральною, а музейною спорудою. Офіційна назва — «Музей-пам'ятка дерев'яної архітектури і живопису XVI-XIX століть». Експозиція музею нараховує 134 експонати. Тут представлені унікальні твори іконопису. Зокрема, одна з найдавніших в Україні ікон — "Іоанн Хреститель з житієм" (1520 року). Для огляду пропонуються також стародруки, дерев'яні скульптури та вироби з каменю, що мають церковне призначення. У храмі досі збережений автентичний іконостас 1650 року, виконаний у ренесансно-бароковому стилі. Він є одним із найстаріших. Цю пам'ятку замовили представники братства, яке діяло тоді при церкві. Іконостас входить до трійки кращих в Україні. Про його високу мистецьку цінність свідчить те, що бічні врата з іконами «Архангел Михаїл» та «Мельхіседек» у 20-х роках XIX ст. експонувалися у Відні на Міжнародній художній виставці.

У церкві-музеї є оригінальні ікони, а також пам'ятки, привезені з інших церков нашого регіону. Їх датують XVI-XIX століттями. Тематикою музею є дерев'яна архітектура і живопис цього часового проміжку [5].

У 2008 р. Міністерство архітектури і містобудування виділило 500 тис. грн. на реконструкцію пам'ятки. За ці кошти замінили ґонтове покриття (окрім куполів), стіни покрили антикорозійною речовиною, відновили різьблення кількох вікон. На щастя, автентичний вигляд церкви вдалося зберегти.

Минулої осені Нацбанк України випустив пам'ятну монету номіналом 10 гривень «Церква Святого Духа в Рогатині» зі стилізованим зображенням церкви та храмової ікони XVI ст. «Зішестя Святого Духа на апостолів». Церкву Святого

Духа вважають візитною карткою Рогатина. Вона є однією з найстаріших в Україні, історія сягає понад 420 років [1].

Церква Різдва Пресвятої Богородиці в Нижньому Вербіжі Коломийського району Івано-Франківської області – п'ятибанна дерев'яна споруда. Перекази твердять, що збудував церкву колишній поплічник Довбуша, довгожитель села – Григір Семенюк за гроші опришків. Спочатку майстер звів дерев'яну дзвіницю у вигляді чотиригранної вежі. У 1756 році розпочалося будівництво церкви, а завершилося – у 1808. Храм був збудований зі смереки і покритий ґонтом. За будівництво церкви австрійський цісар нагородив Григорія золотою медаллю. Про цей факт у 1812 році писала "Gazeta Lwowska". Тут же, біля храму, його і поховали. Могила досі збережена.

Фото 2. Церква Пресвятої Богородиці в Нижньому Вербіжі

Церква повністю дерев'яна, п'ятикупольна, гуцульського типу. П'ять куполів присвячені Ісусові Христу та чотирьом євангелістам. У храмі зберігся іконостас початку XIX століття, виконаний у стилі рококо, а також старовинні ікони.

На початку 1990-х років церкву оббили бляхою. Через це вона втратила автентичний вигляд. Інтер'єр споруди також частково знищений. Та це не завадило храму Пресвятої Богородиці увійти до списку пам'яток під егідою ЮНЕСКО. Цей статус зобов'язує державу виділяти кошти на реставрацію, але інша справа – дочекатися цих грошей. Частину коштів на такі заходи має виділяти держава, частину – обласні бюджети, а решту – громада та меценати. Для того, щоб храм Пресвятої Богородиці надалі залишався у списку Міжнародної

спадщини ЮНЕСКО, бляху доведеться зняти і перекрити споруду дерев'яним ґонтом. На це потрібно понад 800 тисяч гривень [3].

Досі металеве покриття даху та стін церкви Різдва Богородиці ніхто не знімав, хоча вже давно є проєкт реставрації. Натомість поряд почали будувати новий храм. Складається враження, що статус світової пам'ятки мешканцям села не потрібний. Люди зовсім не розуміють, поряд з якою архітектурною перлиною живуть.

Надважливо зберегти цю давню унікальну церкву, зведену за канонами гуцульської архітектури. Вона вражає формою, величчю і цінна тим, що має п'ять бань і зведена без єдиного цвяха. Таких церков майже ніде не збереглося.

Висновки.

Можемо зробити висновок, що сакральна архітектурна спадщина Івано-Франківщини – унікальна, і є невід'ємною складовою національних культурних надбань України та світової культури. Вона ґрунтується на національних традиціях, має велику історичну та культурну цінність. Пам'ятки архітектури несуть у собі інформацію, яка знайомить нас не лише з концепціями, технічними, художніми, естетичними методами будівництва тієї епохи, коли були створені, але й з життєвим рівнем народу та його звичаями. Ці пам'ятки визнані світом, але занедбані в Україні. Якщо не звертати уваги на відновлення святинь – ми втратимо величезний культурний пласт нашої історії. Тому важливим завданням держави та місцевої влади є збереження та відновлення святинь на законодавчому рівні. Це стане переконливим свідченням високої духовності українського народу та проявом національної свідомості.

Список використаної літератури

1. Грабовецький В. Івано-Франківськ в пам'ятках історії та культури / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря. – 2001. – 130 с.

2. Карпатські церкви стали спадщиною ЮНЕСКО// Українська правда / Історична правда. — Неділя, 23 червня 2013.

3. Нижній Вербіж: Велич духу, закута у бляху //Галицький кореспондент. - 2013. - 17 липня.

4. Палій Н. Півтори сотні унікальних дерев'яних церков на Прикарпатті потребують реставрації// Фіртка.-2015. - 10 серпня.

5. Святодухівська церква у Рогатині – шедевр церковної архітектури на Прикарпатті XVI ст. // Грабовецький В. Українські святині Прикарпаття крізь століття. Т. 3 / В. Грабовецький. - 2-е допов. вид. - Івано-Франківськ, 2009. - С. 247-252.

ДУХОВНІ СВЯТИНІ СЕЛА ГУТА

Владислав Степанюк,

Ігор Панько

Summary. *The research collected information about the spiritual monuments of the village of Huta: the Church of the Ascension of Christ (founded in 1935 as a Polish Roman Catholic church) and the Church of the Apostles Peter and Paul (consecrated on July 12, 2003, built according to the Boyko tradition) and the religious life of the Huta community. - the beginning of the XX- XXI century.*

Keywords: *Church, religion, architecture, God, people.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Зібрати та зберегти якнайбільше відомостей про духовні пам'ятки рідного села – красу і біль України, донести історію рідного краю до юних сердець, аби не заростала стежка багатьох поколінь чужорідним чортополохом, аби міцним був місток від минулого до майбутнього, аби не загубити цю історію серед бурхливого плину сучасного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Здавна наші пращури склали символічну систему духовних цінностей, яка передається від покоління до покоління. З часом вона дещо змінюється, доповнюється, але головними завжди залишаються людська доброта, порядність, почуття гідності, любов до рідної землі та її народу, працелюбність, лагідне піклування про малих та старих, віра в Бога та протистояння злу.

Духовні цінності – душа народу, його образ, з яким він постає перед світом. У ньому акумульовані його характер та ідеали, збережені і примножені впродовж історичного розвитку національні традиції. У ціннісних пріоритетах закодовані минуле народу, особливості його менталітету, перипетії історичного розвитку. На сучасному етапі розвитку українського суспільства все з більшою гостротою постає проблема відродження культури та духовності, що базується на формуванні потужної системи глибинних морально-етичних цінностей. Всі ці складні питання підштовхують нас до нового осмислення таких понять як культура, релігія, духовність, цінності.

Потреба звернення до свого ціннісного багатства завжди з'являється в часи, коли народ встає з колін, виходить на дорогу національної незалежності, будує нове життя, знаходячи в ціннісних пріоритетах орієнтири на теперішнє і майбутнє.

Гута – маленьке бойківське село, що розташувалось у підніжжі Горган. Цей куточок Богом даної землі завжди вабив усіх охочих. Це не тільки цілюще гірське повітря та чисті, мов скло, джерела, але й працьовиті, глибоко віруючі люди. Важка праця гартувала їх і робила могутніми та глибоко віруючими людьми. Духовність супроводжувала наших предків споконвіків. Незважаючи, чи це була язичницька віра, чи християнство, але основою у нас завжди була людяність та доброта.

Фото 1.Церква Вознесіння Христового у Гуті

Історія Гутівської церкви має давню та багату історію. Почати її, напевно, потрібно із запису, що знаходиться в книзі Й. Гілецького та Л. та Р. Сливки «Богородчанський край. З минулого в сучасність». В цій книзі, в розділі «Сакральна архітектура», подається інформація про існування церкви на території села Гута, яка тоді була присілком села Пороги, в далекому 1863 році. Релігійну історію можна поділити на два періоди:

1. До 2001 року;
2. Після 2001 року.

У першій частині релігійне життя громади обертається довкола церкви Вознесіння Христового, що була побудована, за джерельними відомостями в 1863 році та відносилась до греко-католицького віросповідання. За іншими даними, зокрема свідченнями старожилів, історія церкви Вознесіння Христового розпочинається в 1935 році, як польський римо-католицький костел, що вже в період після Другої Світової війни почне діяти як православний храм. Відродження церкви відбулось у 60-их роках XX століття. Тоді жителі села отримали ковток духовного повітря, у цей час церква існувала як православний храм. Церква, як і свого роду держава, не може стояти на місці, вона постійно потребує розвитку і реформ інакше починається духовний занепад, стагнація. Змінити ситуацію під силу настоятелям церкви, що як пастирі ведуть своє стадо вперед, опікуючись ним та оберігаючи від небезпек. Церква Вознесіння Христового мала у своїй плеяді імена славних душпастирів, які доклали чимало зусиль для розвитку громади та духовності. Зокрема Григорій Кульматицький, Михайло Бойчук, Іван Николин, Михайло Процiв.

Другий період релігійної історії припадає на будівництво нового храму в селі Гута. Слід зазначити, що територія села Гута складається з двох основних частин, не враховуючи присілки, – Стара Гута та Гута. Церква Вознесіння Христового розміщена на території Гути і мешканцям Старої Гути потрібно подолати 6 кілометрів, щоб потрапити на богослужіння. В зв’язку з цим жителі громади висунули питання про будівництво ще однієї церкви.

Цей період нашого дослідження підпадає під всі канони «Гри престолів» Джорджа Мартіна. Адже тут є все: і суперечки щодо будівництва, і брак коштів, і щасливий хеппі-енд!

Фото 2. Храм святих апостолів Петра і Павла у Старій Гуті

Храм святих апостолів Петра і Павла було освячено 12 липня 2003 року і по сьогодні він є бастіоном віри для мирян Старої Гути.

Висновки.

Релігія, віра, традиція, звичай… Дослідники розрізняють ці поняття. Ми ж спробуємо їх поєднати. Адже із звичаїв будується традиція, з традиції виникає віра, а на вершині, як купол, увібравши в себе все та відкинувши непотрібне, видніється релігія. Релігійна мораль стримує нас від духовного занепаду, а церква – це опора духовності. Згадаймо, хто виступав просвітителями на Західній Україні в той момент, коли інтелігенція відмовилась від свого народу? Так, саме церква стала на захисті традицій, віри, релігії, мови та культури в цілому. Саме із церковного лона вийшли на світ творці «Русалки Дністрової». Тому ми вирішили дослідити саме цей пласт духовної спадщини нашого села.

У своєму дослідженні ми намагалися не просто зібрати цікавий матеріал про історію церкви та релігійне життя громади села. Наша ціль була вищою: показати жителям, що церква складається не з дорогих машин священиків, не з їхніх

будинків, та дорогих гаджетів, це насамперед люди, люди, які творять релігійне життя, які готові розбудовувати і насичувати паству ціною власного вільного часу, ціною власних коштів. І коли свідомість людей буде наділена Божою ласкою, тоді ми, можливо, знайдемо відповідь на вічні питання людського буття.

Список використаної літератури

1. Бабій В., Назаревич О. Три віки Гути – І-Ф, 2003 – С. 13 – 19.

2. Гілецький Й., Сливка Р., Сливка Л. Богородчанський край / З минулого в сучасність – І-Ф, 2009 – С. 100 – 105.

3. Вільна інтернет-енциклопеція «Вікіпедія», розділ Гута (Богородчанський район).

V. ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ, НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ, УКРАЇНОЗНАВСТВА, ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА ЇХ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ

ТВОРЧІСТЬ ЯРОСЛАВА ЯРОША КРІЗЬ ПРИЗМУ РОБОТИ ШКІЛЬНОГО КЛУБУ «КРАЄЗНАВЕЦЬ»

Вікторія Васильчук ,

Наталія Чорнокожа

Summary. *The creativity of the Ukrainian writer Yaroslav Yarosh is multifaceted in both genre and theme. Lyrics and drama, works of ethnography and Ukrainian studies occupy a significant place in it. His meetings with the students of our lyceum turn into the lessons of love for our native land, customs and traditions.*

Keywords: *Literary study of local lore, patriotic lyrics, poems about love for one's native land, respect for traditions, satirical works, songs and games based on folk motifs.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

За результатами узагальнених досліджень ми довели, що творча спадщина письменника Ярослава Ярошa є вагомим внеском у розвиток освіти й науки Прикарпаття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Матеріалом слугували літопис шкільного клубу «Краєзнавець», чисельні публікації про зустрічі учнів школи з письменником, відгуки учасників і твори письменника Ярослава Ярошa.

Шкільний клуб «Краєзнавець» був створений у 1994 році на базі Коломийської загальноосвітньої школи №8.

Мета роботи клубу:

- навчити розуміти, шанувати та примножувати духовно-культурні скарби рідного краю;
- розвивати творчі здібності зацікавлених у такій справі учнів;

- виховувати любов до шляхетних обрисів рідної культури;
- забезпечувати духовну єдність поколінь.

Керівником клубу всі ці роки є вчителька української мови і літератури Кейван-Чорнокожа Наталія Федорівна.

Звернувшись до історії клубу «Краєзнавець», ми довідалися, що першим заходом того далекого 1994 року була зустріч з Ярославом Ярошем. Загалом, творча співпраця з письменником стала найбільш плідною за кількістю і якістю зустрічей, уроків, представлень його книжок, віталень. У часовому вимірі це – чверть століття: з 1994 до 2019 рр. Бібліотечка клубу збагатилася новими виданнями письменника, літопис – подіями, світлинами.

На жаль, з часу першої зустрічі збереглися тільки спогади керівника клубу та учнів 6-Б класу, які вперше інсценізували «Вертеп» Я. Яроша та декламували вірші з нової збірки для дітей «Мурашечка Адель». Учителі Паламарчук Марія Тарасівна та Наталія Федорівна на прохання автора зачитали в ролях діалог Лесі Українки і Ольги Кобилянської із нової епістолярної драми «Дорогий Хтосічок», фрагмент якої надрукувала газета «Прикарпатська правда».

Вдруге письменник завітав до школи в травні 1999 року на обговорення збірника творів «До Тараса Шевченка – по Дніпру», яке відбулося в актовій залі на честь 185-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка. Автори книжки — учасники Міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята “В сім'ї вольній, новій” на Херсонщині – десять письменників з України та Білорусі, США і Румунії видали збірник за свої кошти.

П’ятдесятилітній ювілей Ярослава Яроша наш клуб відзначив у такий спосіб: найактивніший 6-А клас здійснив інсценування п'єси драматурга за мотивами сміховинки Сидора Воробкевича «Казка про місто Безглуздів». Старанно готувались юні артисти до виступу. У кімнаті народознавства нашої школи відбулася прем'єра. Звичайно, на неї учні запросили ювіляра.

П’єса «Казка про місто Безглуздів» — сатиричний твір з повчальним висновком. У ній ідеться про те, як містяни Безглуздова, керуючись власною вигодою та користю, зробили з нього «груду каміння, оточену зусібіч кущами терну». Ярослав Ярош задумав написати цю п'єсу після прочитання однієї

сміховинки Сидора Воробкевича. Художня майстерність драматурга виявляється в тому, що, прочитавши чи побачивши п'єсу, ви одразу ж наче переноситесь у той далекий час. Але, якщо замислитися, то можна побачити багато спільного між минувшиною і сьогоденням, зробити певні висновки.

Новим відповідальнішим етапом для краєзнавчан став вихід на міський рівень. Представлення нової книги «Тридев'ята земля» знаного в Україні поета, прозаїка, драматурга Ярослава Яроша – лауреата літературно-мистецьких премій ім. Мирослава Ірчана та Михайла Старицького, відбулося 27 вересня 2003 року – на Воздвиження Чесного Хреста в музеї історії міста Коломиї.

У грудні 2005 року, на пророка Наума, у форматі телепередачі «45 хвилин з Ярославом Ярошем» спілкувалося вже нове покоління школярів. Темою для розмови послугував вихід у світ нової книги письменника «Пташиний рік», адресованої для дітей та юнацтва. П'ятикласники читали вірші, співали пісні на слова і музику автора й самодіяльного композитора Миколи Куфлюка, інсценували два уривки з п'єс «Співцю потрібна воля», «Синій фарбований Лис, або Царювання звіра Гостромисла». Письменник звернувся до дітей з побажаннями: бути допитливими читачами, доглядати пташок узимку, рости здоровими та щасливими.

Не забарилася в часі й наступна зустріч у літературній вітальні «Ярінь» (від назви першої поетичної збірки). Окрасою вітальні став майстер-клас драматурга, який за лічені хвилини підготував разом з обдарованим учнем Сергієм Боюком діалог Романа Шухевича з сином Юрієм із нової драматичної дилогії «Керманич Повстанської Армії».

«Всі сторони світу Ярослава Яроша», – під такою назвою з ініціативи шкільного клубу «Краєзнавець» пройшло літературно-мистецьке свято в актовому залі ЗОШ І-ІІІ ст. № 8 ім. О. Пушкіна. Задумане як подарунок знаному письменникові до 60-літнього ювілею, який минув 3 серпня 2010 року. До проведення свята долучилися дитяча музична школа № 2 в особі викладачів Ірини Москаленко, Ігоря Петришина і Лідії Петришин та їх вихованців і народний аматорський театр «Ґердан» із села Прутівки Снятинського району (режисер Микола Кейван).

Проводилось свято 30 вересня в день Софії та дочок її Віри, Надії, Любові в пам'ять про поетову маму Софію Василівну. Наскрізними у поетичній творчості є теми любові до матері Софії, збереження духовного спадку предків, захоплення красою рідного краю, синівська любов до матері-України. Підтвердженням сказаного стали прочитані поезії «Січнева сосна», «Кептар», «Додому», «Пам'ятай» (читці Андрій Гнатюк, Іван Іроденко, Михайло Гарат, Тетяна Мирончук).

Образ Олекси Довбуша, осмислений митцем у історичній драмі «Топір помсти», вважається найбільшою творчою удачею в усній літературній спадщині про Довбуша. 2010 року відзначилася 310-річчя відважного ватажка опришків. Саме з цих причин режисер народного аматорського театру «Гердан» Микола Кейван взявся за постановку п'єси. Вистава «Довбуш» в роботі, а на суд автора і глядачів колектив привіз кілька сцен. Усіх полонила гра акторів-аматорів, барвисті гуцульські костюми, але найбільше, напевно, любов до театру людей поважного вже віку.

Письменник був зворушений до сліз святом, яке закінчилося побажанням «Многая літа» і натхнення для написання нових творів.

На жаль, це величне літературно-мистецьке свято стало останнім, на якому був присутній Ярослав Євстахійович Ярош. Але клуб «Краєзнавець» продовжував популяризувати його творчість.

У 2011-2012н. р. одинадцятикласник Любомир Чорнокожа виконав наукову роботу «Пісенна творчість сучасних поетів Гуцульщини і Покуття», яка стала призером обласного та міжнародного (заочний етап) конкурсу науково-дослідницьких учнівських робіт з українознавства, а також зайняла ІІ місце в студентській науково-практичній конференції університету «Крок». У роботі висвітлена творчість Я. Яроша як поета-пісняра й композитора, автора пісенного збірника «Тайстра». Його ім'я занесене до впорядкованого юним дослідником азбуковника «Сучасні поети-піснярі Гуцульщини і Покуття».

Театральним для нашого класного колективу став 2016 рік, тому що ми здійснили дві інсценізації Ярослава Яроша за мотивами творів Г. Х. Андерсена «Соловей» та І. Франка «Фарбований Лис».

Сумна звістка про те, що письменник відійшов у вічність, прилетіла до нас на початку літа 2019 року. У день похорону, 3 червня, у кімнаті-музеї Тараса Мельничука ми провели годину пам'яті Ярослава Яроша, після якої керівник клубу «Краєзнавець» Наталія Чорнокожа поїхала до Івано-Франківська провести поета в останню дорогу.

Висновки.

Систематизувавши й вивчивши матеріали клубу «Краєзнавець», пов'язані з творчістю Ярослава Яроша, ми дослідили, що живе спілкування з письменником, виконання його пісень, інсценізації драматичних творів з подальшим обговоренням з автором вплинули на формування у членів клубу «Краєзнавець» та присутніх на заходах учнів школи загальнолюдських цінностей: правди, добра, справедливості; виховання поваги до надбань свого народу, любові до рідного краю.

З метою популяризації драматичного доробку письменника Я. Яроша серед драмгуртків ліцеїв міста Коломиї, району й області, дорослих театральних колективів краю створили «Репертуарний лист драматичних творів Я. Яроша». Зайнявши активну життєву позицію (наслідуючи Яроша-громадського діяча), започаткували довготривалий творчий проект «Учнівський театр Ярослава Яроша». Він стартував на початку лютого 2021 року і є своєрідним продовженням багаторічної співпраці з письменником.

Дослідивши сторінки життєпису й творчості письменника і журналіста, громадського й театрального діяча, композитора і сценариста Ярослава Євстахійовича Яроша, ми переконалися, що члени клубу «Краєзнавець» упродовж двох десятиліть мали можливість спілкуватися з непересічною людиною, талановитим письменником, полум'яним борцем за Українську державу.

Ярослав Ярош – чесний трудівник на літературній ниві, «лишив нам слово – добре і завітне, / для вічної любові матерям». Його щире слово – у поезії, пісні, драмі. Він став для нас невидимим місточком духовного зв'язку з поколінням письменників-класиків, які були правдивими захисниками нашого народу. А своє призначення окреслив просто: «Все майбутнє моє – у народу,/ А сучасне народу – в мені».

Заповітом для молодих українців звучать поетичні рядки Я.Ярoша:

Пам’ятай – між років,
місяців і годин:
Рідний край від батьків –
неповторний – один.
Знай – чи донька, чи син –
є на світі – ціна:
Сотні різних країн,
Україна – одна.

Список використаної літератури

1. Кейван-Чорнокожа Н. Сторінками творчості Ярослава Ярoша / Матеріали з літературного краєзнавства за творчістю Ярослава Ярoша /. Коломия, 2008. 68 с.

2. Кейван-Чорнокожа Н. Духовні острови літературно-мистецького краєзнавства /У трьох частинах/. Коломия, 2016. 200 с.

3. Хороб С. Літературно-мистецькі знаки життя / Літературознавчі й театрознавчі статті, дослідження і публіцистика /. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 390 с.

4. Хороб С. Сторінки історії української драматургії кінця XIX – початку XX століття. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018. 236 с.

5. Ярош Я. Пташиний рік. Вірші, драматична поема, кіноповість, п’єси. Для дітей та юнацтва. Івано-Франківськ: Сімик, 2005. 240 с.

6. Ярош Я. Тридев’ята земля або Кінець тисячоліття. Вірші, новели. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. 296 с.

СТОРІНКИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ФОЛЬКЛОРИСТА ТА ЕТНОГРАФА БОГДАНА ЗАКЛИНСЬКОГО

Сніжана Ткачик,

Ірина Садула

Summary. *This article deals with the famous figure of Ukrainian history and culture Bohdan Zaklynsky and presents his life and creative path.*

Keywords*: Ethnography, folklore, traditions, history.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Знання фольклору свого краю є важливим для ознайомлення з культурними та соціально-побутовими рисами історії рідної землі, це живе джерело минувшини. Вивчення та дослідження фольклорних надбань, на жаль, не є актуальним у нас час. Тобто часто історії життя і творчості унікальних фольклористів, та й зрештою їх здобутки, залишаються поза увагою дослідників.

Кожна місцевість має певні особливості народної творчості. На теренах Прикарпаття фольклористи і письменники відзначають особливо багатий репертуар гуцульських і покутських казок, зокрема фантастичних оповідань і легенд, розповідних і пісенних апокрифів, приповідок, пісень, співанок. Звісно, йдеться передовсім про кінець XIX – поч. XX ст., адже саме в цей час кількість записів та опрацювання фольклорних творів справді вражали. Молоде покоління не достатньо зацікавлене у давній, винятковій праці наших талановитих дослідників. Щоб привернути увагу до фольклорної діяльності, варто презентувати фольклорні твори, дослідження у сучасному форматі, доступно, заохотити дітей до створення власних проєктів, познайомити з всесвітньо відомими українцями, дослідниками фольклору. А серед найвідоміших знавців усної народної творчості варто згадати: Олену Пчілку, Лесю Українку, Івана Франка, Климентія Квітку, Володимира Гнатюка; багато дослідників було із роду Заклинських.

Актуальність дослідження полягає у презентації життя і творчості видатного українця, фольклориста, учителя, нашого краянина Богдана

Заклинського. Його постать є маловідомою, а спадщина невивчена сьогодні на належному рівні. Джерельною базою для нас стали спогади доньки Богдана Заклинського Орисі, праця дослідника П. Арсенича «Родина Заклинських», дослідження краєзнавця, учителя Івана Гулея, листування Б. Заклинського з Марійкою Підгірянкою, Іваном Франком та інші статті на цю тему.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Заклинський Богдан Романович (19.08.1886 – 12.04.1946) – український публіцист, літературознавець, письменник, педагог та фольклорист, громадський та культурний діяч, активіст читальні Просвіти, «Рідної школи», «Пласту». З'ясуємо найперше з якого роду походив вчений. Дослідник Петро Арсенич (автор праці «Родина Заклинських») писав, що Заклинські прибули до Галича з містечка Заклин на Волині ще 1768 року.

У знаменитому роді Заклинських були вчителі, священники, письменники, громадські діячі, історики та журналісти. Богдан був найстаршим із 9 синів Романа та Артемії. Заклинський Роман Гнатович – український педагог, етнограф, фольклорист, літературознавець, культурно-освітній і громадський діяч; був добрим другом Івана Франка, листувався із вченим, надсилав йому фольклорні записи. Син Богдан пішов стежкою батька, тому можна припустити, що талант та велику жагу до педагогіки та вивчення і дослідження фольклору Богдан отримав саме від нього, як і зрештою його брати. Учителями у цій царині для юного дослідника також був Іван Франко – добрий батьків товариш, і Володимир Гнатюк. Цікаво, що дід Богдана отець Гнат Заклинський був одружений з дочкою Станиславівського бургомістра в 1809-1815 рр. Антіна Вісгофера – Осипою-Катериною.

Богдан Заклинський здобув освіту у Станіславській учительській гімназії та семінарії, на початку Першої світової війни разом з п'ятьма молодшими братами вступив до Легіону Українських січових стрільців. З 1915 року працював у секції народного шкільництва Загальноукраїнської культурної ради у Відні, уклав і опублікував «Український буквар» (1916), «Читаночку для чемних діточок» (1917).

Працював за спеціальністю – певний час педагогом на Закарпатті у різних селах. Часто доводилося змінювати місце роботи та проживання через свою наскрізь українську позицію. Він ніколи не йшов на компроміс, коли йшлося про мову, історію чи традиції. Проте добрим наслідком цих постійних змін стали постійні фольклорні експедиції до різних сіл та містечок, де працював дослідник. Богдан Заклинський твердо відстоював думку: «Як би ми нашу рідну, Богом нам дану і усвячену, українську мову занехали, забули, а прийняли чужу, – тоді по нас усіх і слід загинув би на землі.». Тому можна стверджувати, що він прагнув навчати та захищати і рідну мову за будь-яких обставин. Учителював у багатьох селах та містечках: Зарічево, Перечин, Велекий Бичків, Ясині та інших селах Закарпаття, початковій приватній «Рідній школі» у Золочеві (Львівщина), Явірнику Руськім на Бойківщині, с. Пяткова, с. Медведівці біля Бучача та інших.

А ось як описувала донька Орися свого батька Богдана : «Тато запам'ятавсь мені таким: високий, поставний, сивий, лице гладеньке, овальне, очі великі голубі. Убрання носив сірі або попелясті і чорні. Інших кольорів не признавав. Між чужими говорив мало, між своїми досить, в міру потреби…».

Подружжя Заклинських виховали трьох дітей: Орисю, Оленку та Святослава.

У 1927 році Богдан з дружиною Осипою переїхали із Закарпаття до Галичини, поселились в селі Крушини. Тут науковець працював учителем у школі, і, звісно, визбирував фольклор. З листів до Івана Франка ми дізналися, що Заклинський постійно займався дослідженням фольклорних творів: «Етнографічні записи всякого рода я роблю всюда, де лиш мож. Приповідки нотую собі під час розмови з селянами. Посилаю Вам тепер дещо, може хоть якось частинка Вам придасть ся. Що ж до пошукуваня по церквах, то використую всяку нагоду, щоби заглядати між старі папери…», – писав Богдан до доктора Франка [3, с. 296].

Згодом Б. Заклинський надсилає записи, загадки, анекдоти, приповідки, забобони, таким чином співпрацює з І. Франком. На жаль, багато робіт дослідника тоді не були опубліковані. Але за порадою вченого Богдан Заклинський продовжував збирати фольклор. Відомо, що дослідник збирав усну народну творчість у навколишніх селах Станиславова, зокрема в Угринові.

Фото 2. Богдан Заклинський– український січовий стрілець

Фото 1. Богдан та Осипа Заклинські

Родина Заклинських товаришувала з Йосифом Гуриком – відомим жителем та діячем села Угринів.

В Етнографічному збірнику, т. 35 (за ред. В. Гнатюка) сказано, що Богдан Заклинський записував колядки 1904 р. в Посічи, Угринові Долішньому; 1910 р. – в Старих Кутах, Косів. пов.; 1911 р. – в Зеленім, Косів. пов.; 1911 р. – в Жабю-Ільци, Косів. пов. Пропонуємо текст, записаний в селі Угринів, оскільки цей матеріал став для нашого дослідження найцікавішим, адже записаний на нашій землі.

Ключикі срібнії, ключі дрібненькі,
Тай помаленьку все подзвонюйте,
Миленького ми тай не збудіте.
Бо мій миленький дуже трудненький,
Бо він приїхав з Україноньки,
Привіз він мені подаруночок,
Подаруночок тай коралики,
Щоб я сі в них тай убирала,
В неділю рано до церковці йшла,
До церковці йшла службу служити,
Службу служити за здоровенько.

Від Василя Павліського з Угринова Долішного, Станіслав. пов. записав Богдан Заклинський [1, с. 234].

У листі від 09. 10 1905 року Богдан Заклинський знову пише Франкові про зібрані народні приповідки та інформує доктора Франка, що ті матеріали знову люб’язно надсилає. Іван Франко ж відзначав, що від Богдана Заклинського він отримує дуже цікаві напрацювання. За порадою Івана Франка Богдан Заклинський продовжував пошуки по старих церквах та хатах, цікавили його не лише фольклорні твори, а й стародруки, цінні папери, приватні документи, акти, циркуляри. Разом з тим Б. Заклинський займався докладним вивченням матеріальної культури гуцулів. Він зробив точний опис добування вогню (живої ватри) тертям, зібрав ряд відомостей про народну медицину. Як зазначено в книзі П. Арсенича, Б. Заклинський пишався тим, що його навчав Володимир Гнатюк –

відомий фольклорист, котрий сумлінно навчав свого учня усім таємницям українського фольклору. Учений зібрав і передав Музею Наукового товариства імені Шевченка більш як 250 етнографічних експонатів. З 1944 року Б. Заклинський працював у Львівському відділенні Інституту мистецтвознавства, фольклору й етнографії.

Щодо досліджень про знаменитий рід, то на сьогодні маємо окремі цікаві напрацювання. Окремо варто відзначити працю науковця, дослідника знаменитого роду Петра Арсенича. Вчений упорядкував книжечку «Рід Заклинських». Великий внесок для повернення імені Богдана Заклинського та його дружини Осипи Заклинської зробила упорядниця книг, дослідниця, співавторка проєкту «Авторська кухня українська» Оксана Хмара. Саме вона 2017 року ініціювала перевидання праці Богдана Заклинського «Що треба знати кождому українцеви?» (Відень, 1916, перевидання 2017 рік, «Богуславкнига»). Звісно, чекають нового життя й інші книги нашого вченого, а їх було чимало. Згадаємо хоч би такі: «Опис рідного краю» (1913), «Житє українського народу. Маленька географія України» (1917), «Народні співанки-коломийки» (1929), «Житє українського народа» (Відень, 1917) та інші. Також варто згадати про те, що досі залишаються неопрацьованими та неопублікованими чимало рукописів автора.

Як бачимо, потужна фольклорна, етнографічна, педагогічна праця дослідника Б. Заклинського була поцінована тоді, більше 100 років тому, проте майже незнана та не вшанована сьогодні. Постать цього видатного сподвижника у царині культури, літератури, мистецтва, Просвіти, громадської роботи, фольклорної діяльности вимагає детального дослідження, упорядкування, віднайдення в архівах його праць, і затим – спроби осягнення творчого та наукового доробку Богдана Заклинського.

Одну з вулиць Івано-Франківська названо на честь Заклинських, на фасаді ліцею № 13 нашого міста 2017 року встановлено пам’ятну анотаційну дошку родині Заклинських, у газеті «Галицький кореспондент» опубліковано цикл статей про рід Заклинських авторства дослідника Василя Романюка. Проте скільки ще треба зробити, аби повернути ці славетні імена до нашого сьогодення. Вчений жив Україною, її мовою, культурою, традиціями, вболівав за свою землю. Кожна його

думка – то присвята українській справі. Як пише дослідник, автор статті про родину Заклинських, Василь Романюк: «Таких історичних постатей, як Заклинські, небагато у будь-якого народу. І ми повинні пишатися Заклинськими – людьми, яких просто неможливо викреслити з історії, всі вони служили Богові і Україні» [4].

Висновки.

Отже, здійснене дослідження дає можливість зробити такі висновки: фольклорна діяльність минувшини та сьогодення мало вивчена, оскільки сучасних фольклористів одиниці, пошук та опрацювання народної творчості не є простими, проте така праця має неабиякий вплив на суспільство, виховання у дусі національних традицій. Варто зауважити, що сучасники Богдана Заклинського цінували працю дослідника та вважали, що він є символом української нації. І хоч через сто років дослідження видатного українця є недостатньо невивчені, проте як ніколи актуальними залишаються посили автора до своїх нащадків.

Список використаної літератури

1. Етнографічний збірник. Колядки і щедрівки. Т. 35, Львів: Вид. НТШ. – 1914. – 269 с.

2. Заклинська О. «Нова кухня вітамінова» / / О.С. Заклинська. – Київ: Богуславкнига (серія книг «Авторська кухня українська»), 2017. – 304с.

3. Роман Горак, Богдан Чудійович. Листи Заклинських до Івана Франка. // Українське літературознавство.–2018.– Випуск 83. Режим доступу:https://institutes.lnu.edu.ua/franko/wpcontent/uploads/sites/7/2020/01/literaturoznavsnvo-83-1-270-301.pdf С. 270-301.

4. Романюк В. // Станіславська родина Заклинських – школа українського патріотизму / / Галицький кореспондент. – 2017. Режим доступу:

https://gk-press.if.ua/stanislavska-rodyna-zaklynskyh-shkola-ukrayinskogo-patriotyzmu-2/.

5. Арсенич П. Родина Заклинських. / / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ, 1995. – 56 с.

НАРОДНЕ ЯК СВІТОГЛЯДНЕ У ТВОРЧОСТІ МІЛІЦИ СИМАШКЕВИЧ

Софія Губаль,
Світлана Синяк

Summary. *The study highlights folklore motifs in the creative activity of theatrical and film artist Maya Simashkevych, associated with the Berezil Theater*

Keywords: *Maya Simashkevych, theatrical and film artist, folk culture.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Творча спадщина театральної та кінохудожниці Майї (Міліци) Симашкевич як своєрідне мистецьке явище України не було предметом спеціальних досліджень, як і інших видатних кіно художників України. Архівні фонди Музею мистецтв Прикарпаття містять кілька фольклорних замальовок мисткині у вигляді графічних праць альбомного формату, що, однак, досі не атрибутовані. Важливі джерела знайдені у приватних бібліотеках та збірках Івано-Франківських художників: Федора Майка, Богдана Губаля, Ірини Чмелик, отримані в якості інтерв'ю; фондах Музею театрального, музичного та кіномистецтва України (далі МТМК).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Міліціїя (Міліца, Майя) Миколаївна Симашкевич народилась в м. Кам'янець-Подільський, Хмельницької області 22 липня 1900 р. 1918-го р. Київську гімназію, займалась малюванням у приватній студії А. Прахової та М. Козіка, від 1920-го р. навчається у новоствореній академії мистецтв (з 1924 р. – Київський художній інститут) в майстерні модерніста Федора Кричевського, а з

часу відкриття театрально-декоративного факультету – під керівництвом сценографа, випускника Мюнхенської академії, Вадима Меллера, якого вважають засновником конструктивізму в українській театральній сценографії. Одночасно працювала у макетній майстерні театру «Березіль» Леся Курбаса: «Я працювала в декораційній майстерні, робила макети для його вистав (Вадима Меллера – С. Г.), стежила за виконанням костюмів по його ескізах тощо. Практика, яку я здобула в ті роки, згодилася мені на все життя.».

За визначенням Н. Єрмакової: «М. Симашкевич пощастило формуватися в тих (культурно-мистецьких) процесах, а її мистецька доля органічно єдналася з долею національного мистецтва, виявляла його. Окрім позитивних факторів творення нового мистецтва молодої держави, маємо звернути увагу й на кілька невідомих досі фактів з біографії, які ми оприлюднюємо, що, на нашу думку, безпосередньо впливали на вибір патріотично-революційної тематики російськомовною художницею: батько художниці, Микола Васильович, після двох попередніх арештів, 1938-го року був розстріляний у Києві, брат – Лев Миколайович, розстріляний за революційну діяльність київським губернським ЧК 1921-року. Сама Міліца Миколаївна разом із матір'ю та донькою дивом уникла смерті у Бабиному яру під час окупації (Майко). Лесь Танюк згадує про неї як «…одн(у) з тих небагатьох, кого не заарештували», маючи на увазі репресії проти діячів мистецтва 1930-х років.

Серед самостійних березільських робіт, що мають виразний національний зміст, у студентські роки відзначимо сценографію та образи персонажів до «Пошились у дурні» М. Кропивницького, «За двома зайцями» М. Старицького (1925), «Сава Чалий» І. Тобілевича (1928) спільно із В. Шкляєвим.

Оглядаючи доволі скромні на перший погляд акварелі Симашкевич, посірілі від часу, з музейних колекцій Івано-Франківська та Києва, маємо усвідомлювати значення цієї постаті для національного мистецтва та значення особистості художника у кіновиробництві. За словами К. Болотова: «Коли кіно розподілити на мистецькі елементи, що його складають, тоді яскраво відзначується роль художника. Художник, виступаючи як ілюстратор, дає загальний стиль постановці й фон, що на ньому розгортатиметься увесь сюжет (сценарій), фіксує композицію

як окремих кадрів, так і усього фільму в цілому. У галузі малярства художник творить конструкції, на тлі яких розгортається уся картина (декорації, будівлі). Галузь театральну художник обслуговує, виступаючи як творець типу (грим), дотримання стилю певної доби або місця (одяг, бутафорія, реквізит), і, зрештою, розв'язуючи завдання світотіні й т. п.». [10, с. 7].

Після прем'єри «Сави Чалого» М. Симашкевич виступає у ролі кінохудожниці на Одеській кіностудії. Матеріали історико-біографічної картини «Кармелюк» (1931) з С. Шагайдою у ролі Устима Кармелюка та З. Пігулович у ролі Олени не збереглись.

У 1932 році Іван Кавалерідзе запрошує Майю Симашкевич для створення історичної кіноепопеї «Коліївщина». Разом з режисером і оператором М. Топчієм вона створює неймовірний пластичний світ Шевченкових «Гайдамаків». Картина вражає новими формами виразності й екранної образності, що допомагали у часи Голодомору народові зберегти історичну пам'ять. У єдиному каталозі робіт художниці збережені відомості про ескізи костюмів до фільму: поміщиці, селян, діда та баби. Останні вбрані у буденний куций одяг, змордовані та виснажені, що підкреслює образність знедоленого народу.

Після виходу на екран «Коліївщини» Іван Кавалерідзе залучає художницю до постановки першої звукової кіноопери «Наталка Полтавка» (1936) за твором І. Котляревського. Фільм з'явився на екранах у розпал сталінського терору і української денаціоналізації. Ескізи костюмів експонувались на виставці 1965 у Івано-Франківську (Каталог, 12, 35). У 1938 році режисер Георгій Тасин знімає фільм «Кармелюк» за В. Суходольським. Він відверто використовує деякі режисерські рішення Ф. Лопатинського із забороненого «Кармелюка» (1931). Разом із М. Симашкевич працював В. Кричевський. Ескізи костюмів виразної національної тематики експонувались 2021-го р. на виставці у МТМК. 1940 року М. Симашкевич запрошують оформити фільм «Багата наречена» у постановці І. Пир'єва. Незважаючи на те, що фільм знімався російською мовою, художниця одягла акторів в українські вишиті сорочки.

Кінокартина «Майська ніч» за М. Гоголем, режисер М. Станкович (1940). (Збереглися раритетні 4 ескізи до цього фільму). У 1940 році М. Симашкевич

разом з режисером І. Ігнатовичем розпочали роботу над створенням художньої картини «Борислав сміється» за І. Франком. Зйомки фільму перервала Друга світова війна. Єдиний збережений кадр фільму представлений на виставці МТМК. Вцілілі ескізи і деякі відновлені художницею у 1950-х роках, вперше там же представлено аудиторії.

Вистава «Назар Стодоля» Т. Шевченка належить до Івано-Франківського (Станіславського) періоду діяльності художниці. Ескізи декорацій і костюмів відображають замилування фольклористикою та творенням характерних національних образів. Окрім театральних практик, Міліца Симашкевич проводила дослідницьку діяльність етнографічного характеру, що відобразилось у низці її акварельних зарисовок і пізніше послужили прототипами до вистав «Украдене щастя» І. Франка (1964), «Вій» та «Майська ніч» за М. Гоголем (1964).

Висновки.

Як бачимо, у мультимедійній творчості Міліци Симашкевич фольклорні мотиви презентовані в якості етнографічних зарисовок, створених виразних образів героїв кіно та театральних постановок, сценографії. Тематизація мала виразний світоглядний характер, що демонстрував «тихий» опір репресивному режимові. Творчість вирізняється експресивністю, що відображалась у рухові та гримі, типажах персонажів, узагальненнях, символічності кольору, характерних для театру як виду мистецтва.

Список використаної літератури

1. Болотов К. Художник у кіно // Кіно [Одеса]. 1926. №10. С. 4.

2. Виставка творів художниці Міліци Миколаївни Симашкевич: Каталог. Івано-Франківськ, 1965. 73 с.

3. Єрмакова, Н. Мистецька доля і доля мистецтва. Частина третя (кінохудожник: статус, освіта). МІСТ. Київ: Фенікс, 2018. Вип. 14. 288 с.: іл. С. 71-107.

4. Симашкевич М. Слово про митця. Мистецтво, грудень 1963. С. 14.

5. Танюк, Л. Твори. Щоденники без купюр. В 60-ти томах. Том XXVI, 1970 березень-грудень. Київ, 2013. С. 82.

ПІСЛЯСЛОВО

СЛОВО ПРО ПЕТРА ЛОСЮКА – ЗАЧИНАТЕЛЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЕТНОШКОЛИ ТА ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА

Лідія Максим'як

На початку 90-х років усією Україною ширилися українознавчі та народознавчі рухи. Молодий учитель Петро Лосюк "поставив перед собою амбітну мету: піднести у селі престиж освіти, дати гуцульським дітям можливість вільно обирати свій життєвий шлях згідно з покликанням, а не бути заздалегідь приреченим до праці на колгоспній фермі чи в бутині або на сезонних роботах у далеких краях" [1]. Ставши 1963-го директором Яворівської школи, він відтоді здійснює свій високий намір.

Молодий директор Яворівської школи Петро Лосюк спільно з педагогічним колективом працює над концепцію гуцульської школи як регіональної української національної, концептом якої стає етнічний гуцульський аспект, за яким передусім, передбачалось вивчення рідного краю, тобто гуцульщинознавства, а це – знання історії Гуцульщини, природи і господарства краю, народного мистецтва, фольклору, звичаїв, традицій тощо. Започаткований курс гуцульщинознавства без навчального та науково-методичного забезпечення залишався виключно декларативним. Тому Петро Лосюк спільно з Ігорем Пелипейком, Василем Курищуком заснували "Бібліотеку гуцульської школи" до фондів якої увійшло близько 30-ти виданих книжок (посібників, хрестоматій, довідників та ін.), 10 номерів журналу "Гуцульська школа". Згодом Яворівська школа одержала статус авторської гуцульської школи як регіональної української національної. Набутий досвід використовується і до нині, не тільки у закладах освіти Гуцульщини, але й інших школах етнографічних регіонів України: Бойківщині, Поділлі, Поліссі, Наддніпрянщині, Слобожанщині, Таврії та ін. [2].

Нині авторська освітянська концепція етношколи Петра Лосюка, як невичерпне джерело знань, народної мудрості етнічного соціуму у справі виховання молодого покоління, служить теоретико-методологічною та

науково-методичною основою оновлення змісту освіти на теренах Прикарпаття та відображає концептуальні засади сучасної Нової української школи.

Біографічна довідка.

ЛОСЮК Петро Васильович – член-кореспондент Національної академії наук України, кандидат педагогічних наук, Заслужений вчитель України та Народний вчитель України, лауреат Всеукраїнської премії імені В. І.Вернадського, почесний професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (з 2016 року).

Народився Петро Васильович 4 березня 1936 року в с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області. З відзнакою закінчив фізико-математичний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту (1962). У 1963 році став директором Яворівської школи. У 1974 році захистив кандидатську дисертацію на тему: “Моральне виховання старшокласників у процесі оволодіння народним декоративно-прикладним мистецтвом”. У 1994 році обраний членом-кореспондентом Академії педагогічних наук України, делегатом 4-го республіканського з’їзду вчителів 1977 року і 2-го Всеукраїнського з’їзду працівників освіти і науки 2001 року. З 1993 року незмінний голова Гуцульської освітянської ради (ГОР), якою складено регіональну програму розвитку шкільництва “Освіта Гуцульщини”.

Відомий в Україні та за її межами фахівець у царині виховання дітей та учнівської молоді засобами народного мистецтва, знаний педагог-практик, очолював науково-дослідну лабораторію “Гуцульська етнопедагогіка і

гуцульщинознавство" Національної академії педагогічних наук України на базі Яворівської загальноосвітньої школи та навчальних закладів Косівського району.

Автор понад 65 наукових праць, зокрема: "Декоративно-прикладне мистецтво в школі", "Гуцульська школа", "Гуцульщинознавство в українській національній школі", "Хрестоматія з гуцульщинознавства", "Школа здібностей", "Творчість юних", "Моя Гуцульщина" та інші.

Нагороджений медаллю А. С. Макаренка, нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України "Відмінник України", медаллю НАПН України "Ушинський К.Д." та "Григорій Сковорода".

У 2011 році за високі трудові досягнення Петро Васильович отримав почесну нагороду Міжнародного Академічного Рейтингу "Золота фортуна" – медаль "20 років Незалежності України" [1; 3].

Свого часу, директор Петро Лосюк, зумів переконати вчителів у необхідності творчих шукань, щоденного поступу – і вони стали його однодумцями, командою, яка охоче взялася за впровадження концепції особисто орієнтованого навчання, забезпечення кожному учневі рівного доступу до якісної освіти в умовах гірської школи. Тепер це – авторська гуцульська школа Петра Лосюка як регіональна українська національна. І сюди приїжджають за досвідом з усієї України. Петро Васильович постійно наголошував на тому, що випускник сільської школи має бути підготовлений до життя, мати сформовані навички господарювання, володіти необхідними знаннями сімейної економіки, опанувати хоча б одним видом ремесел. Тоді він не пропаде, не розгубиться у житті, особливо в нинішніх складних економічних умовах, а буде вміло ґаздувати у своєму господарстві, забезпечувати собі гідний і достойний добробут [4].

У пролозі власної книги "На вістрі часу", Петро Лосюк пише: "Працюючи в горах, я мав вибір: або спускатися вниз, або підніматися вгору. Гуцул від народження – на висоті". Власне прагнення висоти, дароване рідною Гуцульщиною, наполегливість у досягненні мети, а насамперед праця, праця і праця – і привели сільського вчителя на педагогічний Олімп [4].

Головною ідеєю гірської етношколи Петра Лосюка є навчання ремесел у закладі освіти. Відтак Яворівська школа почала позиціонувати себе як центр

вивчення гуцульщинознавства. Власне зусиллями невгамовного директора і педагогічного колективу віддалена сільська школа стала сучасною і престижною, завдяки запровадженню гуцульщинознавства, вивчення історії краю, етнотрадицій, етнозвичаїв гуцульського краю, "Школою здібностей" для талановитих дітей та молоді.

Тоді педагогами Яворівської школи було розроблено методику Let's talk about Hutsulshchyna in English ("Поговоримо про Гуцульщину англійською"). Укладено регіональну програму краєзнавства для всіх класів і навчальних предметів середньої школи.

Матеріали етнопедагогіки, гуцульщинознавства, краєзнавства наскрізно, органічно вплелися в теми уроків, розроблялися відповідні завдання для всіх навчальних предметів. Так, під час вивчення історії Прикарпаття учителі розповідали історії про опришків під проводом Олекси Довбуша. Були спеціальні завдання і для уроків фізики, математики тощо. Тоді ж розробили орієнтовні програми спеціального курсу "Історія Гуцульщини", а для учнів 9–11 класів відведено години з варіативної частини для вивчення цього спецкурсу. У такий спосіб, проголошена авторська ідея Петра Лосюка щодо вивчення гуцульщинознавства, була зреалізована і до сьогодні впроваджується педагогами-послідовниками видатного гуцульського Учителя та Науковця.

Також Петром Васильовичем була розроблена концепція розвитку закладу освіти, в якій профільне навчання мало б поєднується з допрофесійною та професійною підготовкою учнів 10–11 класів однокомплектних сільських шкіл. За задумом автора, якщо у класі є 15 учнів, то всі разом вони можуть вивчати базове ядро навчальних предметів, а далі – навчатись у трьох групах із 5 учнів суспільно-гуманітарного, природничо-математичного і технологічного профілів.

Теперішній директор Яворівського ліцею "Гуцульщина" Вікторія Лосюк та педагогічний колектив, володіючи величезним потенціалом для розвитку закладу освіти, продовжують започатковані концептуальні освітянські традиції "Гуцульської школи" її зачинателя – Петра Васильовича Лосюка. Свідченням цього є здобутки учнів, котрі якісно навчаються у школі та спільно з науковими

керівниками реалізовують науково-дослідницькі проекти українознавства, краєзнавства, гуцульщинознавства та етнопедагогіки.

Так, з метою виховання високосвідомих представників української нації, носіїв і творців національної культури, привернення уваги дітей та молоді до актуальних питань збереження культурної різноманітності та поширення знань про духовні надбання рідного народу, 30 жовтня 2020 року, здобувачі освіти та педагоги Яворівського ліцею ”Гуцульщина” наймасштабніше долучилися до роботи Першої учнівської дистанційної наукової конференції з етнопедагогіки у Івано-Франківській області “Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри”, організованій лабораторією педагогічного досвіду та етнопедагогіки Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Тоді семеро учнів закладу освіти спільно з педагогами, науковими керівниками представили вісім наукових, цікавих, оригінальних та пізнавальних доповідей за різними напрямами роботи конференції, а саме: Іванна Білак, 10 клас, тема доповіді – “Становище Української греко-католицької церкви в період першої радянської окупації (1939-1941 рр.) на Прикарпатті”, науковий керівник Дзвенислава Крисяк, учитель історії; Вікторія Кіщук, 11 клас, тема доповіді – “Сім’я Окуневських та її роль у розвитку духовності, освіти, культури гуцульського краю”, науковий керівник Галина Кіщук, заступник директора ліцею з навчально-виховної роботи, учитель англійської мови; Юлія Кіщук, 8 клас, тема доповіді – “Гуцульські співанки”, науковий керівник Наталія Петрич, учитель початкових класів, керівник гуртка; Денис Копильчук, 11 клас, тема доповіді – “Весільні традиції, звичаї, обряди та символи села Яворів, як основа національного виховання та маркери ідентичності гуцульського народу”, науковий керівник Віта Копильчук, педагог-організатор ліцею; Зоряна Коцелівська, 11 клас, тема доповіді – “Вшанування династії різьбярів Шкрібляків-Корпанюків”, науковий керівник Надія Копчук, учитель української мови та літератури; Юлія Лосюк, 10 клас теми доповідей – “Ліжник у житті гуцулів”, науковий керівник Вікторія Лосюк, директор ліцею та “Петро Васильович Лосюк – подвижник гуцульської школи”, науковий керівник Мирослава Добросельська, учитель історії; Анастасія Тинкалюк, 10 клас, тема

доповіді – “Етнографічні регіони Івано-Франківщини”, науковий керівник Оксана Грималюк, учитель географії.

Усі доповіді отримали схвальні відгуки організаторів наукової конференції та її учасників, адже Яворів по праву може гордитися великою кількістю славетних людей: вчених, лікарів, політиків, архітекторів, краєзнавців, педагогів, майстрів народної творчості, життєві і творчі шляхи яких є яскравим прикладом для наслідування молодому поколінню [5].

За результатами Першої учнівської дистанційної наукової конференції з етнопедагогіки у Івано-Франківській області “Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри” видано збірник матеріалів наукової учнівської конференції, з якими усі охочі можуть ознайомитися за посиланням: https://www.ippo.if.ua/images/stories/News/Djerela_2021.pdf [6].

Вінцем втілення концепції організаційно-педагогічних основ діяльності “Гуцульської школи” стало у 2016 році заснування подружжям шанованих педагогів Марії Сергіївни та Петра Васильовича Лосюків родинної бібліотеки, доступної для всіх книголюбів.

Почесне місце у книгозбірні посідають видання “Бібліотеки Гуцульської школи” – інтелектуального дітища Петра Васильовича. Це понад 30 книг (Петро Лосюк був видавцем, автором і упорядником 16-ти з них) і 10 номерів журналу “Гуцульська школа”, виданих у 1994–2017 роках. Є тут багато видань на теми краєзнавства, мистецтва тощо. Зацікавлюють унікальні книги, які Лосюкам подарували їхні друзі, колеги. Представлено солідний комплект методичної літератури з педагогіки, української літератури, мови, історії, математики, фізики та інших навчальних предметів. Бібліотека стала достойним доповненням до двох сільських і однієї шкільної бібліотек самобутнього Яворова. Знаючи про великий авторитет сім’ї Лосюків і широке коло їхніх знайомств, фонди книгозбірні і надалі поповнюватимуться цікавими виданнями [7].

У продовження традицій гуцульської етношколи Петра Лосюка з метою виховання справжнього патріотизму, а не абстрактного, погоджуємося з авторитетною думкою, світлої пам’яті, Петра Лосюка, що початкові студії мусять

розпочинатися з пізнання самого себе, з любові до рідного батьківського порога, глибокого вивчення рідного краю. Саме у цьому суть та важливість вивчення гуцульщинознавства.

Список використаної літератури

1. Освітянський корифей Гуцульщини. До 85-річчя від дня народження науковця, педагога, громадського діяча Петра ЛОСЮКА. Інтернет-ресурс газети "Галичина" від 29.03.2021. [Режим доступу]: https://galychyna.if.ua/analytic/osvityanskiy-korifey-gutsulshhini-do-85-richchya-vid-dnya-narodzhennya-naukovtsya-pedagoga-gromadskogo-diyacha-petra-losyuka/ (дата звернення: 15.10.2021).

2. Гуцульська школа майбутнього [Електронний ресурс]: інтерв'ю із Петром Лосюком, директором Яворів. ЗОШ І–ІІІ ст. / [П. Лосюк]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://olympics.at.ua/news/guculska_shkola_majbutnogo_interv_ju_iz_petrom_losjukom_direktorom_javorivskoji_zosh_i_iii_stupeniv/2014-03-11-656 (дата звернення: 05.14.2015).

3. Петро Лосюк – народний учитель України. Інтернет-ресурс газети "Галичина". [Режим доступу]: https://galychyna.if.ua/2020/02/11/pomer-petro-losyuk-narodniy-vchitel-ukrayini/ (дата звернення: 13.10.2021).

4. Григорук Аделя. Сходження на висоту. "Гуцульський край", Яворівський центр народного мистецтва "Гуцульська гражда" №8, 04.03.2016 року. [Режим доступу]: https://grazhda.huculia.info/965/ (дата звернення: 13.10.2021).

5. Перша учнівська дистанційна наукова конференція з етнопедагогіки у Івано-Франківській області "Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри". Сайт Яврівського ліцею "Гуцульщина". [Режим доступу] http://yavorivska-zosh.if.sch.in.ua/zhittya_shkoli/ (дата звернення: 13.10.2021).

6. Матеріали Першої учнівської дистанційної наукової конференції з етнопедагогіки у Івано-Франківській області “Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Прикарпаття: науково-освітній та соціокультурний виміри”. Науково-методичний вісник “Джерела” Івано-Франківського ОІППО. [Режим доступу]: https://www.ippo.if.ua/images/stories/News/Djerela_2021.pdf (дата звернення: 15.10.2021).

7. Мудрицька Аліса. Подружжя ветеранів-педагогів збудувало... бібліотеку . Газета Верховної Ради України. “Голос України” від 7 вересня 2017 року. [Режим доступу]: http://www.golos.com.ua/article/293243 (дата звернення: 13.10.2021).

8. 2012 рік – мистецький рік династій різьбярів Шкрібляків-Корпанюків/ Петро Лосюк // Гуцул. край : часоп. Косів. р-ну. – Текст. дані. – Косів, 2012. – 27 січ. (№ 4). – С. 3. – Режим доступу: http://gk.if.ua/wp-content/uploads/downloads/2012/4.2012.pdf (дата звернення: 05.04.2015).

9. Зробимо Косівщину привабливою для туристів / Петро Лосюк // Гуцул. край : часоп. Косів. р-ну. – Текст. дані. – Косів, 2012. – 2 берез. (№ 9). – С. 5. – [Режим доступу]: http://gk.if.ua/wp-content/uploads/downloads/2012/9.2012.pdf (дата звернення: 05.04.2015).

10. Гуцульщинознавство в дошкільному вихованні дітей / Петро Лосюк // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. 17-18. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 83-91.

11. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону). – Снятин : Прут Принт, 2007. – 158с.

12. Професор Роман Скульський і гуцульська школа // Обрії. – 2006. – №1. – С. 14-17.

13. Гуцульщинознавство в українській національній школі. – Косів: Писаний Камінь, 2001. – 166с.

14. Лосюк Петро // Домашевський М. Історія Гуцульщини. Т. V / М. Домашевський, Н. Библюк, – Л., 2000. – С. 520-522.

15. Лосюк Петро // Пелипейко І. Гуцульщина в літературі / І. Пелипейко. – Косів, 1997. – С. 95

16. Петро Лосюк – „засновник „Гуцульської школи” [Електронний ресурс] : до 75-річчя від дня народж. Петра Лосюка // Косівська центральна районна бібліотека : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Косів, 2011. – Режим доступу: http://kosivlibrary.if.ua/2011/03/11/215/ (дата звернення: 05.04.2015).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

І. ЦІННОСТІ ТА ЗАСОБИ НАРОДОЗНАВСТВА, УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Михайлюк Андріана, учениця 8-А класу,
Михайлюк Мар'яна, вчитель історії, Замулинецький ліцей Матеївецької сільської ради Івано-Франківської області

Лемешко Анна, учениця 11 класу,
Мартинюк Уляна, вчитель української мови та літератури, зарубіжної літератури, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Гутівський ліцей Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області

Венгрин Вікторія, учениця 10 класу,
Дроздюк Мар'яна, вчитель історії Гутівський ліцей Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області

Кепещук Софія, учениця 11 класу,
Половко Тетяна, вчитель історії Надвірнянський ліцей "Престиж" Надвірнянської міської ради Івано-Франківської області

ІІ. ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУ ТА КУЛЬТУРИ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП УКРАЇНЦІВ: БОЙКІВ, ГУЦУЛІВ, ЛЕМКІВ, ОПОЛЯН, ПОКУТЯН

Солтанюк Наталія, учениця 9 класу,
Федірко Ігор, учитель образотворчого мистецтва, трудового навчання Вербовецька гімназія Косівського району Івано-Франківської області

Тетяна Фединяк, учениця 10 класу, **Владислав Яцків**, учень 10 класу, **Василь Стефуняк,** учень 11 класу Дзвиняцький ліцей Дзвиняцької сільської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області

ІІІ. МІСЦЕ ТА РОЛЬ РЕЛІГІЇ, ЦЕРКВИ У ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Фур'єр Володимир, учень 9-А класу,

Воробчак Галина, вчитель історії, основ християнської етики Галицький ліцей імені Ярослава Осмомисла Галицької міської ради Івано-Франківської області

IV. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА (ДЕРЕВ'ЯНА САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА) НА ЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Дворська Тетяна, учениця 11 класу,
Маціборська Людмила, вчитель української мови та літератури Угринівський ліцей Угринівської сільської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області

Степанюк Владислав, здобувач освіти 9 класу
Панько Ігор, вчитель історії, керівник гуртка «Джура» Гутівського ліцею Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області

V. ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ, НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ, УКРАЇНОЗНАВСТВА, ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА ЇХ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ

Васильчук Вікторія, учениця 11 класу,
Чорнокожа Наталія, вчитель української мови і літератури Коломийського ліцею № 8 Коломийської міської ради Івано-Франківської області

Ткачик Сніжана, учениця 10 класу,
Садула Ірина, вчитель української мови та літератури, Угринівський ліцей Угринівської ТГ Івано-Франківського району Івано-Франківської області

Губаль Софія, учениця 10-В класу,
Синяк Світлана, вчитель української мови та літератури Ліцей №5 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області

ПІСЛЯСЛОВО

Максим'як Лідія, кандидат наук з державного управління, методист лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ЛАБОРАТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ТА ЕТНОПЕДАГОГІКИ

УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ТА НАРОДОЗНАВСТВО НА ТЕРЕНАХ ПРИКАРПАТТЯ: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

29 жовтня 2021 року

МАТЕРІАЛИ

Другої учнівської наукової конференції з етнопедагогіки

в Івано-Франківській області

Авторка ідеї та упорядниця: Л. Максим’як

Адреса установи: Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, пл. Міцкевича, 3, Івано-Франківськ, Україна, 76018
Тел.: (0342) 53 -24 – 93
E-mail: mail@oippo.if.ua
Сайт: https://www.ippo.if.ua/